

“Croatia down under”: australski tisak o izbijanju rata u Hrvatskoj i raspadu Jugoslavije 1990.-1991.

ALBERT BING

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Rad je sastavljen od dvije tematske cjeline u kojima se prikazuje i analizira pisanje australskog (i u njegovim okvirima prilozi iz svjetskog) tiska o događajima u bivšoj Jugoslaviji 1990.-1991. godine. U okviru izvora zastupljen je i kraći osvrt na percepciju hrvatskog iseljništva u Australiji. U prvome dijelu studije problematizira se pitanje utjecaja oblikovanja javnog mnijenja u Australiji vezano uz izbijanje sukoba u Hrvatskoj u travnju i početku svibnja 1991. godine. Druga tematska cjelina posvećena je pitanjima recepcije karaktera sukoba u Jugoslaviji prema pisanju australskog tiska u razdoblju od listopada 1990. do srpnja 1991. godine. Autor ukazuje na važnost međunarodne percepcije okolnosti raspada Jugoslavije.

Ključne riječi: raspad Jugoslavije, inozemni tisak, javno mnijenje u Australiji, izbijanje rata u Hrvatskoj i Sloveniji, percepcija raspada Jugoslavije, međunarodni odnosi

Uvod

U lipnju 1992. godine predsjednik australskoga odbora Udruge veterana kraljevske jugoslavenske vojske “Draža Mihailović” Bogdan Bolta obratio se pismom australskom premijeru Paulu Keatingu.¹ U dopisu, koji je prosljeđen i članovima australskog parlamenta te različitim organizacijama i utjecajnim pojedincima, predložen je “srpski pogled” na “jugoslavensku krizu”. Obraćajući se australskim prvacima i javnosti u ime “zabrinutih Srba Australije i Srba ugroženih u Bosni i Hercegovini”, zatražena je potpora “opravdanim zahtjevima” hrvatskih i bosanskohercegovačkih Srba, prije svega “pravu srpskog naroda na samoodređenje”. U dopisu se ističe kako je nakon “ishitrenog priznanja” samostalnosti secesionističkih republika Slovenije, Hrvatske i BiH - provedenog pod patronatom Njemačke (koja se “osvećuje za srpski ustanak

¹ A Letter to The Prime minister of Australia about the crisis in Yugoslavia and the rights of the Serbian people on self-determination, 3. VI. 1992., 1.-7. Preslik dokumenta nalazi se u posjedu autora.

protiv Hitlerove Njemačke pod vodstvom Draže Mihailovića 1941. godine”) - “tri milijuna Srba održalo referendum prošle godine (1991. godine, op. a.) i formiralo dvije nove srpske republike: Republiku Srpsku Krajinu u Hrvatskoj i Republiku Srpsku u BiH”. Pravo na samoodređenje - koje je pruženo Slovencima, Hrvatima i Muslimanima – mora se ispoštovati i za Srbe ovih dviju novonastalih republika, koje su po “populaciji i veličini teritorija veće od republika Slovenije, Makedonije i Crne Gore”²

Već i površnja analiza navedenog dokumenta upućuje na središnja pitanja “jugoslavenske problematike” i jedan od načina njezine interpretacije. Pozicije Srba u bivšoj Jugoslaviji i njihovi zahtjevi za potporom Australije u međunarodnoj zajednici argumentirani su nizom površnih i jednostrano interpretiranih informacija o aktualnim događajima u bivšoj Jugoslaviji te dopunjeni povijesnim konstrukcijama koje imaju malo dodirnih točaka s povijesnim činjenicama. U većini iznesenih postavki dominiraju zamjene teza.³ U završnom dijelu dokumenta veliča se povijesna uloga Australije, poglavito uloga dr. Herberta Evatta, koji je “u ime Australije podigao svoj glas u Ujedinjenim narodima 1947. godine” predlažući rješenje problema stotina tisuća europskih izbjeglica “koji su bježali ispred komunističke tiranije”⁴. Povijesna reminiscencija vezuje se uz uvjerenje kako će i današnja austral-

² Dokument svjedoči o završnoj fazi pokušaja pripajanja okupiranih područja Hrvatske Srbiji internacionalizacijom “srpskog pitanja” (povezati s izvještajima iz tiska za mjesec travanj 1991. godine u kojima se prenose informacije o proglašenju secesije “Republike Srpske Krajine” od Hrvatske i njezinu “ostanku u Jugoslaviji”). Nakon dolaska UNPROFOR-a u Hrvatsku (15. travnja 1991. godine) srpska strana pokušava strategijom “ciprizacije” postići cilj amputacije okupiranih dijelova hrvatskog teritorija (održavanje statusa quo uz istodobne pokušaje legalizacije postojećeg stanja u međunarodnim forumima).

³ U cijelom dopisu ne spominju se zaključci “Badinterove” komisije na osnovi kojih je bivšim jugoslavenskim republikama Sloveniji, Hrvatskoj i BiH priznato pravo na samostalnost, odnosno, kojima su uspostavljeni kriteriji priznavanja svih entiteta s područja SFRJ. Pobuna Srba u Hrvatskoj objašnjena je kao reakcija na ugrožavanje vjekovnih srpskih prava i gole egzistencije; suvremena država Hrvatska okarakterizirana je kao nasljednica Nezavisne Države Hrvatske - koja je u Drugom svjetskom ratu “brutalno eksterminirala oko 700.000 Srba i Židova”, a dovršenje genocida kao neprikriveni cilj nove hrvatske vlasti. Međunarodna zajednica “još je jednom nanijela veliku nepravdu srpskom narodu, koji je prinuđen na otpor kako bi opstao. Tijekom Drugog svjetskog rata i u poratnom razdoblju zapadni državnici gurnuli su ih pod komunističku vlast predvođenu Titom – Hrvatima – dok su istovremeno izdali svog vjernog saveznika, demokratsku vojsku Kraljevine Jugoslavije, predvođenu Dražom Mihailovićem, kojega je ubio Tito. I danas državnici istih tih država svojom diplomacijom ponovno vrše pritisak (na srpski narod, op. a.) koristeći se hrvatskim i muslimanskim fašistima.” Posebno su zanimljivi dijelovi dokumenta u kojima se kritički osvrće na držanje “pojedinih članova saveznog parlamenta (australskog, op. a.) koji su putovali u Hrvatsku za vrijeme sukoba, kao i onih koji su držali vatrene govore, u kojima su, pružajući podršku prosvjedima Hrvata diljem Australije, optuživali Srbe za svakakve krivice”. U trenucima dok se - nakon provedenog “etničkog čišćenja” u okupiranim dijelovima Hrvatske, provodi genocid u BiH, autori pisma posljednju reakciju opisuju kao “ozbiljan napad na australski duh multikulturalizma”.

⁴ Dakako, uz pristalice jugoslavenske kraljevske vlade i četničkog pokreta te ostale protivnike Titova režima (prodemokratske orijentacije), s područja Jugoslavije u Australiju emigriraju i mnogi pripadnici drugih poraženih formacija uključujući ustaše i domobrane (o čemu svjedoče nazivi pojedinih zavičajnih klubova i glasila iseljeničkih organizacija).

ska vlast imati sluha za slične probleme, odnosno za “do sada nerazmatrani i ignorirani aspekt (“krize u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini”, op. a.) statusa tri milijuna Srba, odnosno njihovog prava na samoodređenje”.

Ovaj dokument upućuje na nekoliko važnih aspekata vezanih uz raspad SFRJ, napose u kontekstu oblikovanja međunarodne recepcije tog događaja. Prije svega on reprezentira suvremeni globalni pristup žarištima političkih kriza, u kome, kao što pokazuje i slučaj bivše Jugoslavije, nisu zaobiđene ni najudaljenije zemlje poput Australije. Sadržaj dokumenta također otkriva važnu ulogu koju su u tranzicijskim procesima jugoslavenskog prostora imali nacionalni i međuetnički odnosi; nerazdruživo povezano s povijesnim naslijeđem, posebice Drugog svjetskog rata i komunističkog razdoblja, nacionalno pitanje u Jugoslaviji postaje jednom od središnjih tema međunarodne politike. Posljednji aspekt, dakako, ima posebno značenje u djelovanju različitih iseljeničkih grupacija, uključujući i one koje se mogu odrediti kao politička emigracija.⁵ O tome, također, svjedoči i predočeni dokument. Imigracijski karakter države-kontinenta Australije, i činjenica o kontinuiranom poslijeratnom priljevu useljenika iz Jugoslavije, uključujući i političku emigraciju, dodatno potencira poziciju australskih vlasti u trenucima dezintegracije Jugoslavije (djelovanje lobističkih grupacija Srba i Hrvata). Kompleksni aspekti politički motiviranih emigracija nakon Drugog svjetskog rata, koji su, napose u slučaju Hrvatske i Srbije, imali značajnu ulogu u raspadu SFRJ nisu dovoljno istraženi. Međutim, može se uočiti kako u složenim okolnostima raspada Jugoslavije djelovanje pripadnika političkih emigrantskih organizacija - koje svoj identitet i politički program otvoreno ili prikriveno povezuju s povijesnim temeljima Drugog svjetskog rata, postaje značajnim generatorom niza kontroverznih događaja i složenih društvenih pojava.⁶ Dakako, ovi aspekti napose su značajni u imigracijskim zemljama poput Sjedinjenih Država Amerike i Australije, odnosno državama privremenog boravka naroda s područja bivše Jugoslavije (Njemačka, Austrija itd.).

Mnogim drugim složenim problemima s kojima se može suočiti istraživač recentne hrvatske prošlosti, kao jedno od temeljnih pitanja treba pridružiti razinu upućenosti i razumijevanja prirode društvenih odnosa povezanih s uzrocima raspada Jugoslavije u međunarodnom auditoriju. Na tragu tih smjernica - istraživanja izvješćivanja stranih medija i njihove važnosti u

⁵ Za ova pitanja bila bi relevantna istraživanja iseljeničkih struktura (motivi i vrijeme iseljavanja, dobna struktura i stupanj asimilacije, povezanost i aktivnosti u iseljeničkim organizacijama te održavanje kontakta s domovinom, politički svjetonazori i politička kultura, stupanj informiranosti o događajima u Jugoslaviji itd.)

⁶ U tom sklopu može se upozoriti na niz raznovrsnih motiva. Najznatnije su zacijelo kontroverze vezane uz koncepciju “svehrvatske pomirbe” predsjednika Tuđmana, koja je dovela do oštre društvene polarizacije i političkog sučeljavanja pobornika i protivnika pomirenja “ustaša” i “partizana”. Također treba istaknuti povijesnu pozadinu suvremenih političkih motiva integriranja “hrvatskih povijesnih prostora” u kojima je i ustaški koncept “Hrvatske do Drine” - premda neslužbeno - imao primjetnu ulogu (što nedvosmisleno uočavaju i zapadni mediji). O kompleksnoj problematici političke emigracije svjedoči i dio materijala predočenog u ovoj studiji. Na tragu povijesno uvjetovanih kontroverzi može se istaknuti i istoznačnost

percipiranju i interpretacijama jugoslavenskih sukoba⁷ u međunarodnoj javnosti - osmišljen je i ovaj rad. Njegova je tema australaska ("down under") perspektiva prikazivanja početka rata u Hrvatskoj uz osvrt na iseljeničke grupacije u okvirima izvora. Studija će primarno pružiti pregled i analizu tiskovne komponente medija u Australiji u kratkom vremenskom intervalu (travanj i početak svibnja 1991. godine) u kome eskalacija nasilja doseže razinu koja se može okarakterizirati kao ratna situacija. Kao kriterij određenja "ratne situacije" preuzeto je tumačenje prema kome se o ratu može govoriti u onom trenutku kada mediji o žrtvama sukoba počinju izvještavati brojkama, bez navođenja osobnih podataka pojedinaca stradalih u sukobima.

Osvrt na izvor istraživanja i struktura rada

U suvremenoj eri globalne komunikacije medijski sadržaji nedvojbeno predstavljaju važno povijesno vrelo. Uz to što su dragocjen izvor najraznovrsnijih informacija, oni otkrivaju veoma različite perspektive promatranja i široke spektre mišljenja. Mediji oblikuju javno mnijenje, a ono, pak, napose u zemljama razvijene demokracije, nije bez utjecaja na sve razine sustava političkog odlučivanja. Izbor tiskovnih materijala u Australiji, kao predmeta studije jedne recentne hrvatske povijesne teme, naizgled se može učiniti dvojbenim. Informativna glasila velikih europskih država Njemačke, Francuske, Velike Britanije ili pak Sjedinjenih Država, doimaju se prioritarnijom alternativom u izboru istraživačke građe, napose ako se kao mjerilo istraživanja istakne utjecaj medija i javnog mnijenja na procese donošenja političkih odluka, odnosno utjecaj tih država u međunarodnim forumima. Mediji Hrvatskoj

---

antikomunističkih pozicija (sučeljenih) grupacija srpske i hrvatske političke emigracije. Posebno je zanimljiv fenomen socio-kulturoloških profila druge i treće generacije poslijeratnih emigranata koje su rođene i odgajane u ozračju demokratske kulture (dijametralno suprotne ksenofobičnim nacionalističkim postavkama ideologija kako četničkog tako i ustaškog pokreta). Isticanje "četništva" kao savezničke komponente u predočenom dokumentu (usprkos povijesnim činjenicama koje potvrđuju kvislinšku ulogu četnika, uključujući i povremenu aktivnu suradnju s ustaškim postrojbama) očigledan je pokazatelj projekcija "jugoslavenskih" kontroverzi u međunarodnim relacijama. Ono se može promatrati i kao svojevrsan politički pandan kontroverznih pokušaja dokazivanja "neupitnosti" oslobodilačkog i domoljubnog - a u ekstremnim slučajevima čak i prodemokratskog - karaktera ustaškog pokreta (što između ostalog predstavlja važan politički motiv suvremenih unutarhrvatskih podjela). Pri iznošenju ovih činjenica treba spomenuti i antikomunistički raspoložene emigrante od kojih je dio svakako bio sklon i ostvarivanju hrvatske državne samostalnosti, a koji nije imao uporište, pa ni značajnijih dodirnih točaka s recidivima Drugog svjetskog rata. Srpska propaganda u sukobima na tlu bivše Jugoslavije naprosto je ignorirala ovu činjenicu uvjerena da svaka hrvatska država po sebi vodi rehabilitaciji političkih ciljeva NDH, te problematičnom statusu srpske populacije u dijapazonu od neravnopravnosti do ponovnog pokušaja genocida.

⁷ Jedan od autora koji su objavili značajne radove o odnosu medija prema raspadu Jugoslavije je James J. SADKOVICH: "The response of the American media to Balkan Neo-nationalisms" (objavljeno u *Genocid After Emotions*, Edited by Stjepan G. Meštrović, Routledge, London and New York, 1996.) i *The U.S. Media and Yugoslavia 1991-1995*, Westport, Conn.: Praeger, 1998. Uz radove koji se izravno bave analizom medija također treba istaknuti zastupljenost medijskih materijala kao značajnog povijesnog vrela, primjerice u vrsnom uratku britanskog povjesničara Brendana SIMMSA *Unfinest Hour*, Penguin Books, London 2001. koji na osnovi pretežno tiskovnih materijala analizira držanje britanske vlade prema "jugoslavenskoj krizi".

susjednih država s kojima je vežu snažne povijesne, kulturne, ekonomske ili geopolitičke spona također imaju iznimno važno značenje. Međutim, i "marginalniji" medijski izvor, poput australskog tiska, može se ocijeniti kao intrigantan istraživački predložak, iako o tome valja govoriti iz pozicija ponešto drukčijih kriterija evaluacije. To se prije svega očituje u nekoliko aspekata koji komparativno određuju profil australskog tiska.

Prije svega valja primijetiti da se razina infomiranosti u Australiji u bitnom ne razlikuje od bilo koje druge razvijene demokratske zemlje Zapada. S obzirom na tehnološke datosti modernog komuniciranja te manje ili više standardizirane forme informiranja, geografska udaljenost u uvjetima globalne civilizacije ne predstavlja poseban činitelj koji bi u bitnom utjecao na kakvoću ili pak ažurnost izvještavanja. Eventualni argument o pomanjkanju interesa za jednu "udaljenu" i "marginalnu" europsku temu (ako se o tome uopće može govoriti u uvjetima globalnih političkih odnosa), u potpunosti je kompenziran australskom posebnosti, prisutnošću znatnijih iseljeničkih grupacija s jugoslavenskog prostora. Kada je, pak, riječ o strukturi tiskovnog materijala, on – kao što je već naznačeno – sadrži dvije osnovne komponente: autentične izvještaje i analize australskih novinara te izbor iz svjetskog tiska. Ovakva medijsko-informativna struktura zanimljiva je kao općenit pregled svjetskog tiska (prije svega anglosaksonske provenijencije) te istovremeno i kao posebnost specifično australske recepcije događaja u Jugoslaviji u trenucima njezina dramatičnog raspada. Dakako, takva novinarska praksa preuzimanja izvještaja iz renomiranih svjetskih glasila (*Guardian*, *Los Angeles Times*, *Le Monde* itd.), predstavlja još jednu potvrdu postavke o globalnom karakteru kolanja informacija i relativno ujednačenoj informiranosti međunarodnog auditorija. Štoviše, slijedom tih datosti može se govoriti i o suvremenim sociološko-kulturološkim fenomenima poput "globalnog senzibiliteta" prema pojavama kao što su politička previranja i ratovi u kojima se krše ljudska prava, kao i mnogim drugim sadržajima (ekologija, razoružavanje, humanitarne katastrofe i sl.); kada dosegnu razinu "svjetske vijesti" – uz pomoć globalno umreženih medija koji oblikuju i prenose informacije, svi ti pojedinačni sadržaji generiraju najrazličitije manifestacije globalne političke kulture (iskazivanje solidarnosti, humanitarne akcije, lobiranje i sl.), koje u konačnici i same postaju značajne vijesti (u tom kontekstu može se govoriti o složenom fenomenu kauzalnosti događanja i izvještavanja te važnoj pojavi interaktivnog djelovanja različitih percepcija).

Za rad su korišteni prilozi objavljeni u slijedećim glasilima: *The Australian*, *The Age*, *Geelong Advertiser*, *The Sunday Age*, *International Affairs* i *Herald - Sun*. Šire informacije o izvorima dostupne su na Internetu.

Članku je cilj pružanje uvida u recepciju događaja u Hrvatskoj i Jugoslaviji u australskom tisku na osnovi reprezentativnog uzorka priloga koji su objavljeni u razdoblju od travnja do početka svibnja 1991. godine. Riječ je o vremenskom intervalu u kojem teku važni događaji koji su mogu odrediti kao povijesna prijelomnica: izbijanje rata u Hrvatskoj i Sloveniji, te proglašenje njihove državne samostalnosti. Rad je podijeljen u dvije uzajamno povezane

cjeline. U prvoj, kronološki se prati izvještavanje o političkim događajima i previranjima koji prerastaju u oružani sukob u travnju i dijelu svibnja 1991. godine. Uz kronološki aspekt, pažnja je usredotočena na različite činitelje koji oblikuju informaciju i time određuju recepciju događaja: faktografsku interpretaciju (izbor činjenica prema nekom ključu), stil (način na koji se oblikuje i argumentira novinski izvještaj), usporedbe (način približavanja sadržaja čitatelju), odnos povijesnog i aktualnog u izvještajima, informacije o refleksijama u australskoj javnosti i sl. Obrađeni izbor tiska iz travnja/svibnja 1991. godine predstavlja širu selekciju novinarskih priloga.⁸ U drugoj cjelini predložena je analiza tekstova složenijih struktura koji ilustriraju nastojanja australskih (zapadnih) medija da svojem čitateljstvu približe i objasne kompleksne događaje u Jugoslaviji informacijama koje izlaze izvan okvira dnevne politike. Središnji aspekt prikaza i analiza odnosi se na motive koji su vezani uz prirodu sukoba u Jugoslaviji i njihovu interpretaciju. Uz spomenuti kronološki okvir, izbor tekstova u ovoj cjelini obuhvaća i članke iz razdoblja prije i nakon izbijanja sukoba u Hrvatskoj i Sloveniji (listopad 1990. - srpanj 1991. godine). Zajedno, dvije cjeline čine reprezentativni djelić medijskog uzorka, koji upućuje na percepciju događaja u Jugoslaviji u naznačenom periodu.

Događaji u travnju i svibnju 1991. godine i njihova interpretacija u australskom tisku

Početak travnja 1991. godine australski tisak uglavnom prati razvoj događaja u Jugoslaviji kratkim faktografskim informacijama - pretežno agencijskim izvještajima (Reuters, AP, AFP). Središnja tema koja zaokuplja pažnju novina početkom travnja je dramatičan razvoj događaja u Hrvatskoj vezan uz napad srpskih pobunjenika na hrvatske redarstvenike na Plitivicama. U informacijama s mjesta događaja - koje 2. travnja u Australiju prenosi Reuters za listove *The Age*, *Herald - Sun* i *Geelong Advertiser* - navodi se niz detalja: plastičan opis poprišta, podaci poput imena ubijenog policajca (Josipa Jovića), informacije o dramatičnoj evakuaciji talijanskih turista, opis Plitivičkih jezera i sl. Detaljni izvještaji s terena zaokruženi su općim informacijama o "multietničkoj balkanskoj državi od 23,5 milijuna stanovnika koja proklizava u dezintegraciju nakon smrti komunističkog lidera Josipa Broza Tita 1980. godine" i kratkim podsjetnikom na događaje koji su prethodili "incidentu" odnosno pobuni krajiških Srba u kolovozu 1990. godine i njihovu presizanju na "dijelove hrvatske teritorije na kojoj predstavljaju većinsku populaciju".⁹

Na faktografskoj razini izvještavanja svi prilozi doimaju se kao neutralna i vjerodostojna izvješća. Međutim, već u uvodnoj informaciji (oba priloga), koja se agencijski prenosi iz Beograda, novinar zbnunjujuće izvještava o

⁸ Autor prihvaća činjenicu da se i ciljani izbor reprezentativnog uzorka može protumačiti kao tendencija (tiskovni izvještaji u trenucima izbijanja sukoba - kao što je to bio i slučaj Hrvatske i Slovenije - u pravilu "staju na stranu slabijih" u sukobu).

⁹ "Yugoslav army put on alert after killings", *The Age*, 2. IV. 1991.; po opsegu i sadržaju sličan izvještaj objavljen je u "Rebel Serbs fight Croats", *Herald - Sun*, 2. IV. 1991. (u oba članka informacije potječu od agencije Reuters).

držanju federalnih vlasti: "Jugoslavija (!?, op. a.) je naredila armiji da održava primirje između hrvatskih komandosa i jedinica srpske policije, nakon što su, prema izvještajima, najmanje dvije osobe ubijene."¹⁰ U navedenom primjeru dodatnoj konfuziji manje koncentriranog ili pak neupućenijeg čitatelja zacijelo je pridonio i završni pasus u jedom od navedenih priloga (*Herald – Sun*), u kome se navodi kako je "jugoslavenski potpredsjednik Stipe Mesić, (ujedno, op. a.) član hrvatskog državnog predsjedništva, prošle noći izjavio kako je glasio protiv upućivanja (JNA, op. a.) trupa s obzirom na to da hrvatska policija uspješno održava kontrolu". Također je izjavio kako će "svi pripadnici srpske policije koji nisu napustili područje biti uhićeni i suđeni". Terminološke nepodudarnosti, kao i pitanja interpretacija političkih interesa i motiva zavađenih strana ne ostavljaju dojam tendencioznosti već se prije svega mogu pripisati površnosti novinara koji izvještava, odnosno teškoćama u prezentaciji koje proizlaze iz složenosti političkih odnosa u Jugoslaviji. Iako se može pretpostaviti kako je zainteresirano čitateljstvo već od ranije upućeno u to "tko je tko" na jugoslavenskom prostoru, iznimna kompleksnost "balkanske" problematike te mnoštvo političkih aktera o kojima se izvještava fragmentarno i u "nastavcima",¹¹ nedvojbeno su predstavljali zahtjevnije informativno štivo u području informacija iz vanjske politike.

Izvještaji koji su uslijedili neposredno nakon plitvičke drame govore o eskalaciji napetosti i novim incidentima (Plaški). Kao središnja vijest iz Jugoslavije prenosi se odluka krajiških Srba o "odcjepljenju od Hrvatske i priključenju Srbiji" trinaest hrvatskih općina, što je ocijenjeno aktom koji predstavlja izravnu "ratnu prijetnju".¹² O pozadini sukoba izvještač posebno ne govori, osim šture napomene kako su "Srbi i Hrvati - najveće etničke grupe u Jugoslaviji, već dugo suparnici u borbi za (političku, op. a.) moć".¹³ U iscrpnom prilogu AP-a, koji objavljuje *The Australian*, daje se presjek događaja u Hrvatskoj i Srbiji; uz izjave hrvatskog ministra unutrašnjih poslova Josipa Boljkovca o trenutačnoj situaciji na plitvičkom području prenosi se razmatranje srpske skupštine u Beogradu o deklaraciji krajiških Srba koji traže priključenje Srbiji.¹⁴

Najzanimljiviji dio priloga (barem za čitatelje s područja bivše Jugoslavije) je segment u kome se analiziraju neposredni povodi sukoba na Plitvicama i

¹⁰ O faktografskim površnostima australskog (i svjetskog) tiska svjedoče najraznovrsniji detalji iz mnogih članaka; kao primjer mogu poslužiti navodi o "osam jugoslavenskih republika" (Anne APPLEBAUM, "The Bursting Balkans, Yugoslavia", *The Australian*, oko 6. III. 1991.) ili pak geopolitički opis NDH: "Istina, nisu dobili Dalmaciju, koja je pripojena Italiji, niti dio Slovenije koju su između sebe podijelili Nijemci i Italijani, ali su 'progutali' dobar dio Srbije..." (Bernard FERON, "Yugoslavia – The still born Nation", *Le Monde* – preuzeto u *The Weekend Australian*, 30.-31. III. 1991.).

¹¹ Dakako, pretpostavlja se kontinuitet iscrpnog izvještavanja iz Jugoslavije s obzirom na dramatične događaje na Kosovu, u Sloveniji, Srbiji kao i u samoj Hrvatskoj.

¹² "Serbian minority in Croatia declares secession", *The Age*, 3. IV. 1991.; "Threat of Yugo war", *Herald - Sun*, 3. IV. 1991.

¹³ Isto.

¹⁴ "Croatia pre-empts order to ease policing of Serbs", *The Australian*, 4. IV. 1991.

pobliže oslikavaju nositelji hrvatske i srpske politike. Kao povod zaoštavanju prilika navodi se recentna odluka Hrvatske da zatraži viši stupanj samostalnosti u jugoslavenskoj federaciji ili da se odcijepi ukoliko to ne bude prihvaćeno, u čemu ju je podržala druga sjeverozapadna republika Slovenija. Pokušaj shematskog objašnjavanja odnosa aktera ratne drame očituje se u pojednostavljenom zapažanju prema kome su "Slovenci i Hrvati izabrali konzervativne vlade kako bi tražili veću autonomiju" (u daljnjem tekstu hrvatsko rukovodstvo se opisuje kao "desni centar"),¹⁵ a u čemu ih žele spriječiti "srpski marksisti, koji traže jaku središnju vladu u Beogradu, srpskom i saveznom središtu". Potporu zahtjevima krajiških Srba u srpskoj skupštini daje "većinska Socijalistička partija, preimenovana Komunistička partija".¹⁶

Istovremeno, drugi listovi ističu strah Hrvata pred vojnim udarom (što u istom prilogu kao neosnovano opovrgava Andrija Rašeta) te izvještavaju o pokretima savezne vojske kraj Osijeka i najavljuju nove "krizne sastanke" rukovodstava jugoslavenskih republika.¹⁷ Glavne teme (Plitvice, neuspješni pokušaji održavanja sastanka jugoslavenskih lidera) popraćene su s više manjih agencijskih vijesti koje dodatno oslikavaju složenost prilika u Jugoslaviji. Tako *Herald - Sun* izvještava o zahtjevima Makedonaca za nezavisnošću, što u trećem listu (*The Australian*) u rubrici "Pisma čitalaca" pozdravlja jedan australijski Makedonac: "Hrvatski, slovenski i makedonski narod ne žele srpskog kralja ili komunističkog kralja poput maršala Josipa Broza Tita."¹⁸

Sa zaoštavanjem prilika u Hrvatskoj povećava se i medijska pozornost tiska. U više opširnih priloga prati se suđenje hrvatskom ministru obrane Martinu Špegelju (in absentia) i sedmorici Hrvata optuženih zbog "oružane pobune". Demonstracije "nekoliko tisuća ljudi" ispred zgrade Vojnog tužilaštva u Zagrebu opisane su kao nasilan događaj ali uz suptilne razlike u interpretaciji u različitim novinama. Prema Reuterovom izvještaju okupljeni demonstranti zahtijevali su oslobođanje optuženih; uz povike "sloboda" i "crvena bando" zasuli su kamenjem prozore suda, u čemu ih je sprječavala policija.¹⁹ U *Timesovu* se, pak, izvješću navodi kako je hrvatska interventna policija stigavši na mjesto događaja "pokazivala 'V' znakove (pobjede, op. a.)" i "smijala se s gomilom" kada su ("jaja, jabuke i kamenje", op. a.) pogađali cilj (prozore suda, op. a.); "demonstranti su 'zahtjevali oružje' i nazivali jugoslavenske vojne vlasti 'srpskim Ciganima'", a nabacivanje jajima proglašeno je

¹⁵ U drugom članku – "Yugoslavia summit fails", *Herald - Sun*, 5. IV. 1991. – navodi se oštrija varijacija ovih ocjena: "Srbijom vladaju komunisti, dok je hrvatsko čelnništvo viđeno kao desno-nacionalističko (Right-wing nationalist, op. a.)". Ovakve ocjene predstavljaju jedan od uvriježenih stereotipa o dominantnom profilu hrvatske politike u vremenskom okviru kojim se bavi ovaj rad.

¹⁶ Isto.

¹⁷ "Croatsians fear army takeover", *The Australian* (preneseno iz *The Times*), 5. IV 1991.; "New Yugoslav crisis meeting", *Herald - Sun*, 5. IV 1991.

¹⁸ "Macedonia freedom call", *Herald - Sun*, 9. IV 1991; (Bez naslova) *The Australian*, 8. IV 1991.

¹⁹ "Croatian stone courthouse", *Herald - Sun*, 9. IV. 1991.

“pošiljkom uskrsnih jaja (za Uskrs prema pravoslavnom kalendaru, op. a.)”.²⁰ U istom se članku ističu navodi hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana kako “Vojni sud u Zagrebu manifestira najbolji duh staljinizma” te najave kako će “hrvatska policija uskoro ponovno uspostaviti zakon i red (u Krajini, op. a.)”. Citira se i Tuđmanova ocjena nagle eskalacije nasilja u Hrvatskoj: “Još uvijek nismo u ratu, pregovaramo da se on izbjegne.”²¹

Do kraja travnja tisak se bavi neuspješnim pregovorima predsjednika jugoslavenskih republika, slovenskim najavama o odcjepljenju te u nekoliko većih priloga procjenama pozicija saveznog premijera Ante Markovića. Članci koji izvještavaju o razvoju situacije u Sloveniji (središnja vijest je obavijest predsjednika Slovenije Kučana da će “temeljem plebiscitarne odluke slovenske javnosti” Slovenija postati “samostalna suverena država”) u drugom planu daju niz zanimljivih informacija o percepciji političkih odnosa u Jugoslaviji: “Hrvatska i Slovenija su najprosperitetnije i zapadu okrenute (westernized) republike u balkanskoj federaciji.”²² Kao osnovnu razliku u poziciji Hrvatske – čiji predsjednik najavljuje da će slijediti primjer Slovenije – ističe se “mišljenje Jugoslavena” prema kome “Slovenija može provesti secesiju jer u njoj živi neznatan broj neslovenaca” dok je slučaj Hrvatske složeniji, s obzirom na 600.000 hrvatskih Srba od ukupno 4,5 milijuna stanovnika. U drugom, pak, članku znakovitog naslova – “Slovenci su pripravnici jesti travu za svoju slobodu”²³ – Slovenija je najavljena kao “prva nova zemlja u postkomunističkoj Europi”.²⁴ “Idilična alpska zemlja”, za koju njezin predsjednik izjavljuje “kako pripada Europi” (“čak fizički, Italija ili Austrija su (najviše, op. a.) sat vožnje od bilo koje točke u Sloveniji”, a Slovenci su narod koji ima “germanski odnos prema poslu i ekonomski senzibilitet”), ipak nije izbjegla pomalo zajedljivim opservacijama novinara: “U mnogo čemu ironično je da prvi narod koji proglašava nezavisnost u neizvjesnom postkomunističkom vremenu nikada u svojoj povijesti nije bio nezavisan. Uistinu, komunist - jugoslavenski diktator maršal Tito, prvi ih je ohrabrio da budu ponosni na svoju naciju dok se poigravao suparničtvima jugoslavenskih etničkih grupa. Nakon Titove smrti 1980. godine i djetinjastih svađa ostalih etničkih grupa, Slovenci su odlučili da žele otići.”²⁵

Žurnalistička potreba za pojednostavljivanjem i što zornijim prikazom političkih odnosa u Jugoslaviji rezultirala je i identifikacijom “slovenskog antipoda”, prema ocjenama tiska “glavnog izvorišta svih jugoslavenskih nevolja”; ograđujući se od vlastitih simplifikacija novinar lakonski primjećuje kako je “nesiguran iskorak Slovenije prema nezavisnosti već pothranio popularnu

²⁰ “Croatian minister’s trial adjourned after protest”, *The Australian*, 10. IV. 1991.

²¹ Isto.

²² Andrej GUSTINCIC, “Slovenia to break away”, *The Age*, 13. IV. 1991.

²³ Zanimljivo je primijetiti kako je ista sintagma korištena u Srbiji nakon prijetnji sankcijama EZ-a (1992.), odnosno u Hrvatskoj (2002.) nakon protueuropskih istupa vezanih uz zahtjeve za izručenjem hrvatskih generala haškom pravosuđu.

²⁴ Dusko DODER, “Slovenians ready to ‘eat grass’ for freedom”, *The Age*, 29. IV. 1991.

²⁵ Isto.

mitologiju” prema kojoj su “loši momci srpski lideri (...), a najlošiji od loših je srpski komunistički vođa Slobodan Milošević”.²⁶ Druga politička ocjena stanja u Jugoslaviji, relevantna za aktualno pitanje stjecanja samostalnosti, sadržana je u zapažanju kako “šest jugoslavenskih republika već funkcioniraju kao samostalne države sa svojim pravnim i ustavnim sustavima, što nije po ukusu Srbije”.²⁷

S tim u vezi, pojavljuje se nekoliko analitičkih članaka koji razmatraju i pozicije federalne vlade Ante Markovića. Povod opširnijem izvještavanju o toj relativno periferno zastupljenoj temi s jugoslavenskih prostora, je pokušaj saveznog premijera oko postizanja konsenzusa u Saveznoj skupštini u pitanjima funkcioniranja središnje vlade. Detaljnije se elaborira o nekoliko od 11 reformskih točaka (zahtjev za usuglašavanjem republičkog i saveznog pravosuđa, razmatranje ustavnog amandmana o održavanju višepartijskih izbora za Saveznu skupštinu, nastavak ekonomskih reformi). Marković, za koga se navodi kako ima potporu međunarodne zajednice (spominje se MMF te dodatne strane investicije u vrijednosti od 6,48 milijardi dolara), traži “minimalnu koordinaciju” na saveznoj razini. Problemi Savezne vlade te funkcioniranje jugoslavenske federacije u cjelini, površno se i uopćeno svode na antijugoslavenske pozicije republika “bez obzira je li riječ o reformističkoj Sloveniji i Hrvatskoj ili rezolutno ortodoksnom Srbiji” (u članku se citiraju antifederalistički komentari slovenskog premijera Lojzeta Peterlea i predsjednika Crne Gore Momira Bulatovića).²⁸

Razjašnjavanje uzroka zaoštavanja odnosa u Jugoslaviji povezuje se i s pozicijama “ekstremnog nacionalizma”; “tradicionalno suparništvo Srbije i Hrvatske” koje je “uspješno suzbijao Hrvat Josip Broz Tito 35 godina” dovelo je “pojedine dijelove zemlje do virtualne anarhije”,²⁹ a “dogovor između dvije najveće etničke grupacije (Hrvata i Srba, op. a.)” ocijenjen je “ključnim za ishod krize”.³⁰ Prema procjenama tiska pokušaje postizanja političkog dogovora otežavaju ekstremisti. Tjedan dana nakon događaja na Plitvicama u kraćem agencijskom prilogu (AP) neodređeno se prenosi kako su “nacionalisti u Srbiji i Hrvatskoj najavili osnivanje dobrovoljačkih odreda”, navještajući skori rat.³¹ Proširena verzija izvještaja (*Herald - Sun*) uključuje informacije o ratnim pripremama u Srbiji i Hrvatskoj.³² Jedna uz drugu citiraju se izjave predsjednika Srpske narodne obnove, Mirka Jovića: “...više od 2.000 Srba pridružilo se dobrovoljačkim odredima i spremno je za odlazak u Hrvatsku kako bi zaštitilo svoju braću tamo” i gradonačelnika Zagreba Borisa Buzančića: “Ukoliko bude potrebno, 200.000 (hrvatskih) dragovoljaca bit će spremno za obranu glavnog

²⁶ Isto.

²⁷ Isto.

²⁸ “Crucial test for Markovic reforms”, *The Australian*, 23. IV. 1991.

²⁹ “Divided Yugoslavs make little progress”, *Geelong Advertiser*, 6. IV. 1991.

³⁰ “Croatia moves to form army”, *Geelong Advertiser*, 12. IV. 1991.

³¹ “Volunteer militias”, *The Age*, 8. IV. 1991.

³² “War fears gripping Yugoslavia”, *Herald - Sun*, 8. IV. 1991.

grada Hrvatske, Zagreba” (Buzančićeva izjava stavlja se u kontekst informacije o “nekoliko nacionalističkih stranaka koje su najavile formiranje svojih posebnih dragovoljačkih formacija kako bi zaštitile Zagreb od ‘srpske invazije’”; također se spominje i pojavljivanje dragovoljačke liste u Zagrebu koju potpisuje 20-tak političkih stranaka).³³ U drugom, pak, članku koji komentira “napad Hrvata” na vojni klub u Šibeniku te istovremeno podmetanje bombi u Krajini od krajiških Srba, navodi se kako spomenuti događaji pokazuju “da ni predsjednik Srbije Slobodan Milošević ni njegov hrvatski pandan dr. Franjo Tuđman nemaju nikakvu kontrolu nad ekstremistima”.³⁴ Štoviše, kada je riječ o hrvatskom predsjedniku Tuđmanu, ističe se kako je izložen žestokoj kritici političke opozicije koja smatra da nije dovoljno odlučan u sprječavanju pokušaja amputacije hrvatskih prostora.³⁵

Gledajući iz perspektive kontinuiteta tiskovnih informacija, složenost jugoslavenskih političkih prilika - koje predstavljaju zahtjevan izazov očiglednim naporima novinara da približe sadržaje svojih izvještaja površnije upućenom čitateljstvu, očituje se u nizu naizgled proturječnih informacija. Dok je u više priloga JNA određena kao vojna formacija prosrpske orijentacije³⁶ - primjerice u citiranim priložima o plitvičkim događajima, suđenju ministru Špegelju ili pak kritičkim opservacijama Stjepana Mesića (člana kolektivnog Predsjedništva koje ima i funkciju vrhovnog zapovjednika JNA), u nekoliko članaka nepristranost savezne vojske dovodi se u pitanje i sa srpskih pozicija. Nezadovoljstvo držanjem JNA - u sada već otvorenim sukobima - iskazuje vođa srpske političke opozicije Vuk Drašković: “Ukoliko armija ne može ili ne želi razoružati Hrvate, onda je potrebna ravnoteža straha.”³⁷ Slične ocjene daju i drugi, neimenovani vođe “Srpske nacionalne fronte” koje citira australski list: “Ne vjerujemo ... komunističkoj armiji, moramo biti spremni ako ustaše ponovno napadnu.”³⁸ U analizi australskog novinara popratno objašnjenje povijesnog konteksta NDH ne ostavlja dojam tendencioznosti; povijesnim osvrtom pokušava se objasniti kauzalni povijesni mehanizam straha i nacionalnih strasti, koji, u uvom slučaju, pothranjuje stajališta srpskih ekstremista. U nekim, pak, priložima JNA je prepoznata kao jedna od “jugoslavenskih institucija kojima prijeti eksplozija jer su bile dizajnirane u Titovo doba kao sredstvo upravljanja jednopartijskom državom, te je kao takva neprikladna za posredovanje u natjecanju nacionalnih snaga”.³⁹ Ova ocjena dopunjena je s

³³ Isto.

³⁴ “Yugoslavs extremists defy army warnings”, 12. IV. 1991. (preneseno iz *The Times*).

³⁵ Isto.

³⁶ U jednom od kasnijih članaka odnos nacionalnog sastava (i političkih afiniteta) komandnog kadra JNA i regruta prikazuje se kao element koji otežava očuvanje armijskog jedinstva i bojne spremnosti u slučaju vojne intervencije: “...dvije trećine časnika su Srbi i komunisti, a trećina ne; štoviše, regruti su iz svake zajednice te su stoga nepouzdana saveznici u građanskom ratu.” (Graham BARRETT, “Yugoslavia the fractured nation”, *The Age*, 25. III. 1991.).

³⁷ Isto.

³⁸ “War fears gripping Yugoslavia”, *Herald - Sun*, 8. IV. 1991.

³⁹ Nicolas ROTHWELL, “Yugoslavia – melting into anarchy”, *The Australian*, 10. V. 1991.

nekoliko zanimljivih zapažanja kojima se elaborira složenost političkih motiva vojnih struktura u trenucima njihova urušavanja: vojni vrh - "tvrdolinijski komandni kadar koji želi zavesti izvanredno stanje (...) bolno je svjestan činjenice da im se ljudski potencijal sastoji od 180.000 ljudi od kojih je 100.000 regruta lojalno, prije svega, svojim republikama".⁴⁰

Percepcija kaotičnosti u redovima JNA korespondira s generalnim i neselektivnim ocjenama odnosa u Jugoslaviji u kojima voluntarizam ekstrema i paradoksi zauzimaju središnju poziciju: "Aspekt krize koji najviše upada u oči je ponašanje pojedinih vlada, koje - iako su svjesne rizika za svoje narode - nisu u stanju ponuditi razumne kompromise. Paradoksi pothranjuju jedni druge: velika većina Jugoslavena ne žele ništa drugo nego dobre odnose između različitih republika, ali ekstremisti su preuzeli nadzor nad krizom..."⁴¹

Slijedom takvih ocjena u pojedinim člancima pozicija aktualne hrvatske politike povezuje se i s kontroverzama hrvatskog političkog ekstremizma. Taj aspekt, koji se u hrvatskim medijima najčešće površno pripisivao djelovanju protuhrvatske propagande, u okvirima ovog izvora najopsežnije je elaboriran u nekoliko priloga koji se bave izvještavanjem o držanju hrvatskih zajednica u Australiji, što je dakako i od posebnog interesa za australsku javnost. U nekoliko opsežnijih članaka, popraćenih fotografijama, izvještava se o stajalištima i držanju hrvatskog iseljništva u Australiji te se daje cjelovit prikaz aktualnih političkih prilika u Jugoslaviji.

Positivnu ocjenu izvještavanja lista *Herald - Suna* o događajima u Jugoslaviji ilustrira pismo jednog studenta, australskoga Hrvata; uz zahvale za korektno informiranje australske javnosti ističe se kako su Hrvati u Australiji - njih oko 300.000, "konačno privukli pažnju medija".⁴² U istom prilogu otkriva se i nekoliko detalja vezanih uz stajališta australskih medija prema "hrvatskom pitanju": "U prošlosti smo pogrešno predstavljeni, posebice od "ABC" televizije, koja je, čini se, bila projugoslavenski i prokomunistički orijentirana. Sve što Hrvati žele, i što su oduvijek željeli, jest da naša zemlja bude demokratska i nezavisna."⁴³

Velika reportaža sastavljena od nekoliko priloga u listu *The Sunday Age - Agenda* opširnije elaborira o pozicijama australskih Hrvata, dakako u sklopu recentnih događaja u Hrvatskoj i Jugoslaviji.⁴⁴ Uvod u temu obilježen je reminiscencijom uskrsnog sukoba na Plitvicama. Stil i ton izvještavanja, kao i faktografski naglasci, ilustriraju tipičan pristup u interpretaciji "jugoslavenskih tema" (što se manifestira i u kasnijem raščlanjivanju središnje teme priloga): "Uskršni turisti razbježali su se kada je prolivena krv na plitvičkom snijegu. Pucnjava je počela odzvanjati ovom veličanstvenom šumom i jezzerima zapadne Jugoslavije, dok su se zaraćeni Srbi i Hrvati ovog tjedna borili

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Isto.

⁴² Neven PALEKA, "Croatian democracy", *Herald - Sun*, 6. IV. 1991.

⁴³ Isto.

⁴⁴ Paul McGEOUGH and Wanda JAMROZIK, *Sunday Age - Agenda*, 7. IV. 1991.

za nadzor nad teritorijem koji može poslužiti kao motiv za poštansku marku, navodne autonomne provincije Krajine. Razvoj pobune bio je patetičan. Šaka naoružanih Srba iz Knina, glavnoga grada Krajine koja je proglasila nezavisnost od okolne Hrvatske, zavjerenički je odlučila proširiti svoje 'granice' okupacijom nacionalnog parka Plitvička jezera".⁴⁵

Ova nimalo laskava skica percipiranja međuetničkih odnosa nastavljena je lakonskim oslikavanjem profila hrvatske komponente u Australiji. U prvom dijelu priloga prikazane su individualne priče i razmišljanja australskih Hrvata kojima ne manjka "patriotskih instinkata".⁴⁶ Općem ozračju domoljublja među Hrvatima u Australiji pridonijeli su "putujući govornici" (na popratnoj slici prikazan je svećenik Tomislav Duka, koji kao i ostali "privlači rekordne mase ljudi") koji animiraju iseljenike za pomoć domovini,⁴⁷ a "temperaturu" je podigao i proglas hrvatske vlade, objavljen u listu *Spremnost*, kojim se traži formiranje "dragovoljačkih brigada". Naglašava se opreka u držanju starije generacije koja uzdržanije gleda na izravno uključivanje u "obranu Hrvatske", dok s druge strane "politički preokret u Jugoslaviji ima izvanredan efekt na djecu i unuke migranata u ovu zemlju (Hrvata u Australiju, op. a.); "... mladi Hrvati okupljeni u hrvatskom klubu Kralj Tomislav u Sydneyu rutinski govore o obrani 'svoje nacije'".⁴⁸ Kao motiv odlaska u Hrvatsku navode se i očekivanja mladih za uključivanje u javni te napose politički život, odnosno nastavak studiranja i rada u Hrvatskoj (prema informacijama u članku "dvadesetak od stotinjak Hrvata iz cijelog svijeta, podrijetlom iz Australije, već radi u različitim vladinim ustanovama u Hrvatskoj").

Jedan od "australskih" povratnika – kome je posvećeno više prostora s obzirom na to da je predstavljen kao savjetnik predsjednika Tuđmana - Branko Barić, mnogo uzdržanije ocjenjuje patriotski zanos svojih sunarodnjaka. Konstatirajući kako su "Hrvati u Australiji tako opsjednuti politikom u Hrvatskoj da ne žive normalnim životom", Barić je – opravdavajući "Tuđmanovu politiku kompromisa" - upozorio na nerazumijevanje onih "usijanih glava" koje "pozivajući na radikalniji raskid sa Srbijom iskazuju

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ U članku je intervjuirano nekoliko australskih Hrvata koji su se odlučili na povratak u domovinu gdje su se uključili u različite aktivnosti: Ante Babić (menadžer Croatia Homeland Foundation govori o razlikama u načinu života u Australiji i Hrvatskoj te prilagodbama mlade generacije na život u Hrvatskoj), Angela Stojić (23 godišnja tajnica HDZ-a u Sarajevu, BiH) – novinar izravno ne čini (ne primjećuje) distinkciju između Hrvatske i BiH; HDZ opisuje kao nacionalističku stranku, Stjepan Kardum (19-godišnji student, tajnik Hrvatske stranke prava u Sydneyu; navodi se kako mu jugoslavenske vlasti nisu željele izdati vizu sve do političkih promjena u Hrvatskoj uz obrazloženje da "dolazi iz obitelji ratnih zločinaca").

⁴⁷ Autor priloga ističe kako je hrvatsko iseljeničtvo na apele "nove vlade" odgovorilo "rijetkom novca"; za potporu Hrvatskoj početkom 1991. godine prikupljeno je oko 5 milijuna dolara (samo u ožujku prikupljen je milijun dolara).

⁴⁸ Nakon sukoba JNA i snaga teritorijalne obrane Slovenije krajem lipnja 1991. pojavljuju se napisi koji bilježe iste pojave; uz australske Hrvate spominje se i spremnost slovenskih Australaca na obranu njihove postojbine: "Australski Slovenci zavjetovali su se na povratak ako ih Slovenija pozove na oružje..." (Jan BORREL & Katie PEART, "War traps Aussies", "We vow to fight", *Herald - Sun*, 29. VI. 1991.).

nerazumijevanje složenosti situacije”.⁴⁹ Kao jedan od kontroverznih aspekata hrvatske političke scene, na kojoj se uz negdašnje “komunističke” političare pojavljuju ljudi iz političke emigracije (u koju je uvršten i intervjuirani Barić), novinar ističe suradnju s dopredsjednikom hrvatske vlade Josipom Manolićem - “prijšnjim arhi-neprijateljem, šefom tajne policije”, za koga Barić ističe kako su danas “potrebne njegove vještine” jer “zna kako je funkcionirao stari sustav”. Zagrijanost australskih Hrvata za prilike u domovini, i različite tenzije koje su proizlazile iz partriotskih osjećaja, Barić je prokomentirao potrebom što skorije uspostave demokracije u Hrvatskoj. Kada bi se to ostvarilo “australski Hrvati bi mogli (bez zapreka, op. a.) dolaziti i odlaziti iz domovine, a smanjio bi se i pritisak za njihovim angažmanom u hrvatskoj politici iz Australije. Mogli bi početi živjeti kao Australci i tako biti manjim problemom za australsko društvo”.⁵⁰

Probleme s hrvatskim iseljeništvom u prošlosti autori priloga elaboriraju kratkim pregledom djelovanja hrvatske političke emigracije u Australiji koju nazivaju terminom “ekstremisti”.⁵¹ Ističe se kako su “Hrvati stvarali probleme u Australiji”, odnosno kako “niti jedna druga etnička grupa nije iskazala tako divlju predanost nacionalnim uvjerenjima i pripravnost na ekstremizam u obrani svojih uvjerenja”. Usprkos ovom nepovoljnom zapažanju autori su korektno ostavili prostor i za mišljenje Vesne Lovković, predstavnice hrvatske zajednice u Australiji u “NSW Ethnic Affairs Commission” koja je odgovornost za “mnoge stereotipe i stigmu koja je obilježila zajednicu” pripisala jugoslavenskoj propagandi.⁵² Kao dodatni razlog nerazumijevanja između Hrvata i medija novinar spominje senzacionalističko pisanje o “hrvatskim ekscesima” te primjećuje kako je ono hrvatsku zajednicu dovelo “u poziciju nepovjerenja u medije koje je ponekad graničilo s paranojom”.⁵³

Načelno stajalište australskih novinara o problematici nacionalnih pitanja razvidno je u formulaciji kojom se opisuje općejugoslavenski kontekst aktualnih događaja: “...dok etnički otrov teče kroz naciju (jugoslavensku, op. a.)

⁴⁹ Paul McGEOUGH and Wanda JAMROZIK, *Sunday Age – Agenda*, 7. IV. 1991.

⁵⁰ Isto.

⁵¹ Autori priloga primjećuju “kako su pripadnici hrvatske zajednice u Australiji bili umiješani u aktivnosti koje je glavnina društva držala neprihvatljivim pa i zazornim (abhorrent)”. Navode se slučajevi preventivne akcije australskog javnog tužiteljstva (ASIO) protiv hrvatskih emigranata koji su navodno pripremali akcije prigodom posjete jugoslavenskog premijera 1973. godine, zatim privođenje “19 Hrvata koji su otkriveni na tajnim vojnim vježbama” 1981. godine te uhićenje šestorke osumnjičene za “navodne terorističke akcije, uključujući plan podmetanja bombe u sydneyški vodovod”. Sličan prilog objavljen je i u listu *Herald - Sun* (Craig DIXON & Matthew PHELAN, “Old Hatred in New Country”, *Herald - Sun*, 29. VI. 1991.).

⁵² O insceniranom ili stvarnom djelovanju dijela političke emigracije koje se može odrediti kao terorističko (neselektivna upotreba sile), dugogodišnji politički emigrant Nikola Štedul je zapisao: “Zapravo je teško reći u kojoj su mjeri takve aktivnosti bile poticane i organizirane od neprijateljskih tajnih službi, a koliko od radikalno opredijeljenih pojedinaca ili pripadnika neke samostalne grupe hrvatskih domoljuba.” Bože VUKUŠIĆ, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljništva*, Zagreb 2001., 97.

⁵³ Isto.

od 23 milijuna, (njezini pripadnici, op. a.) tvrde kako nikada nisu bili jedna nacija”.⁵⁴ Ipak, procjenjujući motive svojih sunarodnjaka – Australaca hrvatskog podrijetla, koji žele pomoći svojoj negdašnjoj domovinu, novinari zaključuju: “Australci koji odlaze braniti krhku samostalnost Hrvatske čine to iz ljubavi”.⁵⁵

Završni blok opsežnog portreta australskih Hrvata zaokružen je analitičkim prikazom političkih odnosa i njihovih aktera u Jugoslaviji, čime se australskom čitateljstvu pokušava približiti i objasniti – kao što ističe i sam naslov članka – “O čemu se zapravo radi?”⁵⁶ Već prvom rečenicom nagoviješta se, kako se uskoro pokazalo, točna prognoza ishoda jugoslavenske krize: “O Jugoslaviji je teško govoriti osim u prošlom vremenu.” Uzroke “neizbježnog raspada federacije” autori vide u općoj pojavi “kraja komunizma u Istočnoj Europi”, koji je, u slučaju Jugoslavije, “otkočio povijesno (kondicionirano, op. a.) međurepubličko nepovjerenje i ogorčenost”. Pokušavajući raščlaniti političke motive jugoslavenskih naroda, zapaža se kako Slovenija želi potpunu samostalnost dok Hrvatska priželjkuje novu državu u koju bi uz Sloveniju ušla i Bosna i Hercegovina. Posljednja je republika pak “etnički podijeljena” i “uhvaćena između lešinara u Zagrebu i Srbiji”. Srbija “želi očuvati postojeću Jugoslaviju i svoju središnju poziciju u njoj”. Crna Gora je “ponizno privržena Srbiji”, Makedonija politički odviše slaba da bi je se “ozbiljno shvaćalo”, dok Albanci na Kosovu (90% stanovništva) bespomoćno “stenju pod srpskom čizmom”. Međutim, kao što primjećuju autori, realitet političkih odnosa u Jugoslaviji “nije tako jednostavan”. Zajednički presjek političkih interesa u razjedinjenoj zemlji oni vide u težnji “etničkih manjina u svakoj pojedinoj republici (za priključenje, op. a) drugim (“matičnim”, op. a.) republikama”. Kao ilustraciju ovog zapažanja autori navode primjer Krajine u Hrvatskoj koju nazivaju “secesijom u secesiji”. Ovom igrom riječi popraćena je informacija o proglašenju odcijepljenja Krajine od Hrvatske i njezinom priključenju Srbiji. Kako se navodi, taj čin Srbi su opravdavali secesionističkom politikom Hrvatske prema Jugoslaviji.

Ipak, usprkos šarolikosti političkih motiva i složenosti odnosa u Jugoslaviji, kao središnja točka i ishodište svih najvažnijih problema prepoznata je Srbija. U tom sklopu navodi se “dominacija Srba u vojsci i birokratskim strukturama u svim republikama”, zatim kršenje ljudskih prava u Srbiji (referira se o recentnim demonstracijama protiv režima Slobodana Miloševića⁵⁷) te - “u ime srpskih manjina” – i u drugim republikama. Kao dodatan element kompleksu nacionalne problematike pridodan je i jedan tranzicijski motiv, odnosno lucidno zapažanje prema kome su se “komunisti u mnogim republikama,

⁵⁴ O percipiranju odnosa etniciteta i nacije u kontekstu određenja prema prirodi sukoba u Jugoslaviji vidi više u zaključnom poglavlju.

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ “What it’s all about”, *The Sunday Age- Agenda*, 7. IV. 1991.

⁵⁷ Riječ je o velikim demonstracijama protiv režima Slobodana Miloševića u Beogradu 9. ožujka 1991. godine koje je organizirala srpska politička opozicija.

bojeći se dominacije srpskog Beograda, naprosto zaogrnuili reformističkim ruhom”.⁵⁸

Na tragu stereotipnog zapažanja prema kome “kritična osovina (raspleta, op. a.) leži između Zagreba i Beograda” autori daju kratke portrete predsjednika Srbije Slobodana Miloševića i Hrvatske Franje Tuđmana. Milošević je “jedan od rijetkih preostalih komunista starog kova” koji je “odbio sići s lijeve pozornice”. Kako bi se učvrstio na vlasti u Srbiji i proširio svoj utjecaj na ostatak Jugoslavije “zatrovao je Srbe (...) podsticanjem nacionalizma u masama” te “vješto manipulirao strahom srpskih manjina u drugim republikama. Dao im je oružje i moralnu potporu, a kada su brojčano bili u manjini slao im je pomoć Srba iz drugih područja. Također je upravljao hrvatskim ‘napadima’ na srpske zajednice, koji su se odigrali samo u njegovoj mašti i izvještajima podaničkog tiska”.⁵⁹ Analizirajući rigidne političke pozicije Miloševića, autori primjećuju kako su i njegovi politički protivnici u Srbiji, iako “antikomunisti”, podjednako “nacionalistički” orijentirani. Kao glavni biografski podaci “novog demokratskog (hrvatskog, op. a.) predsjednika Franje Tuđmana” ističu se njegova visoka pozicija u Titovoj poslijeratnoj vojnoj nomenklaturi i tamnovanje (1971. i 1981. godine) zbog “sumnje da je hrvatski nacionalist”.⁶⁰ Tuđman se dokazao kao “lukav oponent Miloševiću, ali je i sam okuražio srpsku secesiju u Hrvatskoj sugerirajući Hrvatima u BiH da učine isto”.⁶¹ Kao još jedan grijeh Tuđmanu se pripisuje oportunitizam, dvojbena povezanost “njegova HDZ-a s bivšim članovima ustaškog pokreta u inozemstvu”. Elaborirajući u nastavku ukratko o poziciji i nedjelima NDH za vrijeme Drugog svjetskog rata (“tisuće Srba, Židova i Cigana sustavno su masakrirani”), primjećuje se kako je u tom ratu “više Jugoslavena ubijeno od ruku Jugoslavena nego od ruku okupacijskih sila”. Oglad se zaključuje povezivanjem prošlih s aktualnim događajima: “Iako su se (ti događaji, op. a.) odigrali prije pola stoljeća, sjećanje na njih ostaje živo za Srbe, koji pak olako zaboravljaju nasilje koje su sami počinili”.⁶²

Informiranje o spirali negdašnjeg nasilja – kojim se veoma često nadopunjuju novinarski osvrti na Jugoslaviju (poglavito kada je riječ o hrvatskom udjelu za Drugog svjetskog rata) - nastavlja se sve dramatičnijim izvještajima o aktualnom nasilju. Početak svibnja obilježio je novi val “incidenata” u

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ Zapažanja tiska u travnju 1991. godine o instrumentalizaciji srpskih manjina izvan Srbije potvrđena su iskazima svjedoka u Haagu na Međunarodnom sudu za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji 2002. godine (operacije “Labrador” i “Opera”).

⁶⁰ U drugim priložima Tuđman se titulira s “general Tudjman” (G. BARRETT, “Army warns rebellious Croats they face force”, *The Age*, 8. V. 1991.; Isti, “Plan falters as Serbs decide to keep arms”, *The Age*, 11. V. 1991.) te kao “najpoznatiji hrvatski povjesničar i disident” (Nicolas ROTHWELL, “Yugoslav militia poised to open fire”, *The Australian*, 9. V. 1991.).

⁶¹ Ovaj aspekt zapažanja podudara se s prijašnjom informacijom o mladoj Australki Angeli Stojić - tajnici HDZ-a u Sarajevu (tematska cjelina priloga koja se bavi angažmanom mladih Australaca hrvatskog podrijetla u Hrvatskoj), koja je “napustila komfor i relativnu sigurnost mira na Zapadu kako bi se priključila hrvatskoj borbi”.

⁶² “What it’s all about”, *The Sunday Age - Agenda*, 7. IV. 1991.

Hrvatskoj, postupno poprimajući konture otvorenog ratnog sukoba.⁶³ Kraća izvješća o konfrontacijama jugoslavenskih političara oko pripreme referenduma kojim se trebao odrediti karakter preustroja federacije (predsjednici Srbije i Crne Gore zahtijevaju da se referendum održi "među 'narodima' a ne 'građanima'" Jugoslavije)⁶⁴, zasjenila su nova dramatična izvješća o "alarmantnoj eskalaciji nasilja", napadu na hrvatske policajce u Borovu Selu. Naslov prvog izvještaja – "Dvojica ubijena u jugo okršaju" – odmah je korigiran novim brojkama u dopunjenoj agencijskoj vijesti (AP) – "10 ubijenih u Jugoslaviji", te određenijim informacijama "Ubijeni hrvatski policajci" i "Srbija optužena za ubojstva".⁶⁵ Prvobitne suhe agencijske vijesti već sljedećih dana zamjenjuju iscrpni izvještaji poput napisa europskog korespondenta lista *The Age* koji upozorava kako je "Jugoslavija na rubu građanskoga rata".⁶⁶ Izjavu "lokalnog šefa srpske policije" Josipa Džaje za beogradsku *Borbu* (prenosi *Herald-Sun*), kako je do okršaja u Borovu Selu došlo nakon što su hrvatski policajci "tražeći dvoje otetih djelatnika" upali u zasjedu mještana,⁶⁷ zasjenili su naknadni izvještaji u kojima se ističe kako je riječ o brutalnom masakru: "Ubojstva u Hrvatskoj počinjena su na divljački način nepoznat u Jugoslaviji od vremena Drugog svjetskog rata (citira se i hrvatski predstavnik u kolektivnom predsjedništvu Jugoslavije Stjepan Mesić koji navodi kako su "neki od ubijenih mučeni i dekapitirani")."⁶⁸

Reakcije pripadnika hrvatskih zajednica u Australiji na dramatičan razvoj događaja u Hrvatskoj posebno su zapažene u tisku. Listovi *The Age* i *Herald - Sun* popratili su velikim fotografijama "protest sa svijećama", komemorativni skup "tisuća Hrvata" u Melbournu koji su se okupili ispred zgrade lokalnog parlamenta "kako bi iskazali žalost zbog smrti 13 policajaca" (dvanaest ubijenih u Borovu Selu i jedan u Polači kraj Knina).⁶⁹ Uz istaknuti natpis uz jednu od fotografija – "Zaustavite ubijanje", citiran je Tomislav Bošnjak koji izjavljuje kako je "suludo da se takvi teroristički akti događaju usred civilizirane Europe" te je zatražio od australske vlade da "osudi zločine i iskaže potporu novoj demokraciji u Hrvatskoj". Iskazivanje solidarnosti prezentirano je i osobnom notom kojom se iskazuje povezanost iseljništva s domovinom: "Mnogi naši ljudi su prva generacija koja je došla (u Australiju, op. a.) iz sela u kojima su

⁶³ S već navedenim kriterijem o izbijanju ratnog sukoba (trenutak kada mediji o žrtvama sukoba počinju izvještavati brojkama, a ne poimence) poklapaju se i tadašnje ocjene krivaca za te događaje, primjerice dr. Tuđmana i generala Kadijevića, kao što je razvidno i u citiranim dokumentima.

⁶⁴ "Yugoslavs deadlocked on plebiscite", *The Australian*, 1. V. 1991.; "Yugoslav talks hitch", *The Age*, 1. V. 1991.

⁶⁵ "Two killed in Yugo gunfight", *Herald - Sun*, 3. V. 1991.; "10 killed in Yugoslavia", *Geelong Advertiser*, 4. V. 1991.; "Serbia blamed for killings", *The Weekend Australian*, 4.-5. V. 1991.; "Croatian police killed", *The Age* 4. V. 1991.

⁶⁶ G. BARRETT, "Yugoslavia 'on edge of civil war'", *The Age*, 6. V. 1991.

⁶⁷ "Troops act on violence", *Herald - Sun*, 4. V. 1991.

⁶⁸ G. BARRETT, "Yugoslavia 'on edge of civil war'", *The Age*, 6. V. 1991.

⁶⁹ Isto; "Protest call to end killing", *Herald - Sun*, 6. V. 1991.

(danas, op. a.) ljudi ubijani” (...) Pogledajte u telefonski imenik (Melbourn, op. a.) i prezimena žrtava su tamo.”⁷⁰

Daljnji izvještaji registriraju rast napetosti, posebno nakon velikih demonstracija u Splitu (tisak izvještava o 30.000 do 50.000 ljudi) usmjerenih protiv blokada JNA “koje su razdvojile hrvatsku obalu od zaleđa” pri čemu su istaknuti i zahtjevi za povlačenjem JNA iz Hrvatske.⁷¹ Ipak, središnja vijest koja je obilježila taj događaj bila je pogibija “jugoslavenskog vojnika”.⁷² U više napisa koji slijede bilježe se prijetnje vojnog vrha koji - “ako Savezna vlada ne poduzme nešto” - namjerava “uzeti stvari u svoje ruke”.⁷³ Stavljanje vojske u pripravnost i najava provođenja “parcijalne mobilizacije” s ciljem “održavanja zakona i mira”⁷⁴, potkrijepljena je ocjenama saveznog ministra obrane Veljka Kadrijevića prema kome je “u Jugoslaviji izbio građanski rat”,⁷⁵ odnosno konstatacijom da je “nacija ‘već u ratu’”⁷⁶. U svojoj analizi novinar AFP-a primjećuje kako je ova prijetnja vodstva armije “najozbiljnija do sada”. Odnos i prirodu političkih snaga, pak, rutinski objašnjava varijacijom uvriježenog klišeja o akterima jugoslavenske politike: “...federalno vojno vodstvo - u kome izrazito dominiraju Srbi i komunisti stare garde – suprotstavlja se nacionalističkim aspiracijama republika poput Slovenije i Hrvatske u kojima sada vladaju nekomunisti”.⁷⁷

Nekoliko dana nakon splitskih demonstracija jedan od redovnih izvjesititelja australskog tiska Nicolas Rothwell senzacionalistički naznačuje: “Veliko suparništvo Srba i Hrvata sada se ubrzano vraća u svoju tradicionalnu formu – gladijatorsku borbu; (...) (jugoslavenske nacije, op. a.) okovane su sukobima apokaliptičkih razmjera”.⁷⁸

Ovaj mali isječak iz australskog tiska tijekom travnja i početkom svibnja 1991. godine trebao je pružiti kronološki uvid u recepciju jednog od ključnih trenutaka u procesu raspada Jugoslavije, eskalaciju nasilja u Hrvatskoj do razine koja se može okarakterizirati kao prijelaz s “pojedinačnih incidenata” na ratnu situaciju. Ujedno, u kraćim crtama naznačeni su i neki od motiva kojima se u izvještajima pridaje veća pozornost. U drugom poglavlju, ovaj aspekt dopunjen je faktografskom analizom ključnih motiva novinarske interpretacije (recepcije) prirode sukoba u Jugoslaviji.

Iako nakon sukoba na Plitvicama i masakra hrvatskih policajaca u Borovu Selu dolazi do relativnog zatišja u oružanoj konfrontaciji te ponovne afir-

⁷⁰ Isto.

⁷¹ “Croats hit base”, *Herald - Sun*, 7. V. 1991.

⁷² “Soldier dies in protests”, *Herald - Sun*, 7. V. 1991.; U drugom prilogu ističe se kako je ubijen vojnik Makedonac, što je potaknulo makedonsku vladu da zatraži povlačenje svojih vojnika iz savezne vojske (“Army threat, Yugoslavia in Crisis”, *Herald - Sun*, 8. V. 1991.).

⁷³ “Takeover looms in Yugoslavia, Army goes on full alert”, *Geelong Advertiser*, 8. V. 1991.

⁷⁴ “Army threat, Yugoslavia in Crisis”, *Herald - Sun*, 8. V. 1991.

⁷⁵ “Yugoslav military pledges to crush civil unrest”, *The Australian*, 8. V. 1991.

⁷⁶ G. BARRETT, “Army warns rebellious Croats they face force”, *The Age*, 8. V. 1991.

⁷⁷ “Takeover looms in Yugoslavia, Army goes on full alert”, *Geelong Advertiser*, 8. V. 1991.

⁷⁸ N. ROTHWELL, “Yugoslavia – melting into anarchy”, *The Australian*, 10. V. 1991.

macije pokušaja političkog prevladavanja “krize”, sva tiskovna izvješća koja slijede upućuju samo na odgodu onoga neibježnog, izbijanje rata. Izvještaji iz druge polovice svibnja i u lipnju 1991. godine iz tjedna u tjedan bilježe daljnje zaoštavanje odnosa.⁷⁹ Krajem lipnja i početkom srpnja, nakon otvorenog sukoba JNA i slovenske teritorijalne obrane, tisak konačno počinje pisati o “otvorenom ratnom sukobu u Jugoslaviji”⁸⁰, a nakon premještanja JNA iz Slovenije u srpnju 1991. godine rat će punim intenzitetom zahvatiti Hrvatsku.

Osvrt na najznačajnije karakteristike percepcije jugoslavenskog prostora u australskom tisku: raspad Jugoslavije i nacionalno pitanje

Za razliku od prvog dijela studije, u kome se kronološki prate događaji iz travnja i dijela svibnja 1991. godine, u ovom dijelu selektivno su korišteni prilozi (pretežno analitički članci) objavljavani od listopada 1990. do početka srpnja 1991. godine. Tiskovni materijal u ovom kronološkom okviru iskorišten je kao vrelo za ilustraciju i analizu nekih od najčešćih motiva koji se pojavljuju u australskom (i svjetskom) tisku, posebice stereotipa o bivšoj Jugoslaviji. U tom sklopu središnje mjesto imaju interpretacije prirode sukoba u Jugoslaviji, odnosno različiti motivi koji povezuju međunacionalne odnose i proces raspada Jugoslavije. Zbog nepotrebnog ponavljanja izostavljeni su motivi koji su zastupljeni u prvom poglavlju (primjerice JNA), odnosno dopunjeni oni koji predstavljaju kontekstualnu poveznicu u izloženom sadržaju (primjerice ličnost Josipa Broza Tita kao osnove iznadnacionalnih političko-integracijskih spona Jugoslavije). Zaključno, pridodan je kraći osvrt na osnovne karakteristike tiskovnih evaluacija događaja u Jugoslaviji (s obzirom na pozicije Hrvatske) u razdoblju od travnja do srpnja 1991. godine (tri važne prijelomnice u procesu raspada Jugoslavije: Plitvice, Borovo Selo – počeci rata u Hrvatskoj; proglašenje samostalnosti Slovenije i Hrvatske; izbijanje rata u Sloveniji i internacionalizacija “jugoslavenske krize” – promjene u recepciji pozicija Slovenije i Hrvatske).

Kao bit političkih prilika u Jugoslaviji australski tisak ističe odnose između nacija u Jugoslaviji. Ovaj aspekt preteže u svim novinarskim izvještajima iz Jugoslavije te se stoga može smatrati ključnim za oblikovanje percepcije o događajima i njihovim akterima u procesu razdruživanja jugoslavenske države i ratovima koji su uslijedili. U tom kontekstu treba upozoriti na više uzajamno povezanih činitelja koji utječu na oblikovanje slike o događajima u Jugoslaviji. Neki od njih vezani su uz karakteristike kojima je određen profil receptora (“tisak”) i koji se uvjetno mogu odrediti kao “medijska konstanta”.

⁷⁹ O ovoj tendenciji govore pojedini naslovi iz australskog tiska: Nicholas ROTHWELL, “Yugoslavia - melting into anarchy”, *The Australian*, 10. V. 1991.; “Strife inevitable in Yugoslavia”, *The Weekend Australian*, 11.-12. V. 1991.; G. BARRETT, “Yugoslav miss the metaphor amid rumblings of civil war”, *The Age*, 13. V. 1991.; “Yugoslavia’s crisis deepens”, *Geelong Advertiser*, 16. V. 1991.

⁸⁰ Prilog *Herald - Suna* od 29. srpnja 1991. primjerice već u prvoj rečenici dramatično izvještava kako je “Australija uvučena u eskalirajući građanski rat u Jugoslaviji zbog tisuća Australaca uhvaćenih u zamku zemlje izložene prijeljama etničkih sukoba” (J. BORELL & K. PEART, “War traps Aussies”, *Herald - Sun*, 29. VI. 1991.).

Drugi, pak, činitelji proizlaze iz samog predmeta percipiranja, odnosno predstavljaju "varijacije" koje se generiraju iz ocjena događaja. U razdoblju kojim se bavi ovaj rad percepcija aktera raspada Jugoslavije i njihovih međusobnih odnosa može se u cjelini ocijeniti kao utvrđena i relativno ujednačena. Ipak, tijekom lipnja i početkom srpnja uočljive su promjene u držanju tiska (premda ne i revizija temeljnih stajališta), koji s većim simpatijama počinje gledati na pozicije republika koje traže razdruživanje (osobito nakon izbijanja sukoba u Sloveniji i ozbiljnijeg pristupa zahtjevima Slovenije i Hrvatske od međunarodne zajednice).⁸¹

Već pri letimičnom uvidu u tiskovne materijale lako je uočiti rezerve u gledanju na političke performanse "nacija u tranziciji", posebice kada je riječ o "Balkanu".⁸² Štoviše, uočljiv je svojevrstan zazor prema "naciji" kao ishodištu i cilju politike (nacionalna država). Jedan od razloga ove pojave zacijelo leži u negativnoj recepciji povijesnih konotacija balkanskog prostora, na kome su u prošlosti više puta isprovocirani sukobi širih razmjera. U tom predtekstu razmatraju se i geopolitički okviri naroda u Jugoslaviji - nekoć i sad, njihova kultura i povijest te aktualna politička previranja. Svi ti aspekti doživljavaju se općenito kao tvorbe iznimne složenosti i konfuzne isprepletenosti. Dodatni motivi, odsutnost značajnije demokratske tradicije i polustoljetna vladavina komunizma, samo potenciraju percepciju dubokog jaza između zamršenih jugoslavenskih (nacionalnih) anakronizama i razvijenih država zapadnih demokracija (čiji mediji oblikuju viđenje prilika u Jugoslaviji).

Za razliku od suvremenih interpretacija nacije (politički narod) dominantna značajka "balkanskog" poimanja nacije - kako ga doživljava tisak - je etnicitet. Takvo uvjerenje, koje svakako nije bez osnova, reflektiralo se (nakon uvođenja višestranačja) i na evaluaciju političkih opcija u Jugoslaviji koje se predominantno doživljavaju (i opisuju) kao "nacionalističke"⁸³. Ne

⁸¹ Nakon intervencije JNA u Sloveniji i paralelnih napada srpskih pobunjenika u Hrvatskoj (Glina) tisak se, iako uz rezerve (principijelne naravi), stavlja na stranu republika koje su upravo proglasile nezavisnost (kraj lipnja i početak srpnja 1991. godine). O tome jasno govore naslovi članaka: "Outrage over army invasion - Slovenia rebels prepare to fight", *Herald - Sun*, 1. VII. 1991.; "Slovenia defies the tanks", *The Age*, 28. VI. 1991. (na fotografiji ispod naslova prikazani su pripadnici slovenske teritorijalne obrane koji defiliraju ulicama Ljubljane pod slovenskim stijegom); "Dignified, stoic Slovenians unflinching before assault", *The Age*, 4. VII. 1991. Važan pomak u tiskovnim izvještajima vidljiv je i u sve izraženijem kriticismu prema međunarodnim čimbenicima koji pasivno promatraju razvoj događaja u Jugoslaviji: "Europe fiddles while Yugoslavia burns", *The Age*, 29. VI. 1991.

⁸² Više analitičkih priloga cijelu balkansku regiju analizira kao epicentar latentnih sukoba i permanentan izvor europske destabilizacije. Primjerice, "The bursting Balkan" (prilog Anne APPLEBAUM, Yugoslavia), *The Australian*, oko 6. III. 1991.

⁸³ Ova značajka može se ocijeniti kao opće prisutna u većini medija razvijenih zapadnih demokracija, premda je u prvom redu karakteristična za anglosaksonsko područje. Kao što pokazuju primjeri u tisku, izraz "nacija" upotrebljava se kao sinonim za državu, uz istodobnu mogućnost značenja "narod" ("Yugoslavia the fractured nation", "Yugoslavia the still-born nation" - naslovi članaka već zastupljenih u bilješkama 107. i 110.; značenje je isto kao u izrazu "United nations" - "Ujedinjene nacije", "nacije" u smislu države). Nacija se upotrebljava i kao ukupnost građana u nekoj državi dok je pojam etniciteta u subordiniranom položaju (nacija kao politički narod): "dok etnički otrov teče kroz (jugoslavensku, op. a) naciju" - "What it's all

ulazeći dublje u pitanja određenja sadržaja i odnosa termina nacije i etniciteta, dovoljno je upozoriti kako se pod tim pojmovima u povijesnom kontekstu raspada Jugoslavije prije svega percipira razlikovno obilježje koje političkom instrumentalizacijom postaje razornim ishodištem podjela i sukoba.⁸⁴ Premda se ovo obilježje može odrediti kao općenit vrijednosni sud i jedna od medijskih konstanti u izvještavanju australskog (zapadnog) tiska, ni ono nije u potpunosti ujednačeno te varira od novinara do novinara i izvještaja do izvještaja, ovisno o izvoru i procjenama ostalih motiva koji proizlaze iz pojedinačne situacije o kojoj se izvještava. Također treba upozoriti kako prevladavajući opći doživljaj Jugoslavije kao “nacionalističke Pandorine kutije” (“The Balkan Tinderbox” – “Balkanska bačva baruta”) nipošto ne znači neselektivan i nekritički pristup u interpretacijama pojedinih događaja i razlikovanju njihovih tvoraca, već drukčiji način gledanja koji proizlazi iz drukčijeg sustava vrednovanja. Kriteriji koje tisak postavlja u prvi plan ističu demokratičnost, ljudska prava te individualne i kolektivne ljudske sudbine, a ne – Australcima (svijetu) često nerazumljive - nacionalne ciljeve. Ne ulazeći dublje u analizu ovog važnog i veoma složenog komunikacijskog pitanja, za potrebe ovoga rada dovoljno je upozoriti na nekoliko dominantnih aspekata i činitelja koji određuju karakter takve percepcije jugoslavenskog političkog prostora, dakako, u okvirima povijesnog vrela.

Iako se u ocjenama političkih odnosa u Jugoslaviji stalno naglašava opreka između demokratski i prozapadno orijentiranih političkih snaga

---

about”, *The Sunday Age - Agenda*, 7. IV. 1991.). Obrnuto, hrvatska, slovenska, srpska... nacija videne su kao “ethnos” (“Yugoslavia, a multy-ethnic Balkan federation...”, “The structural roots of political turmoil”, *The Age*, 20. III. 1991.; “...ethnic Serbs enraged by Croatia’s declaration of independence..”, Alison SMALE, “Ethnic rage splits a town”, *Herald - Sun*, 27. VI. 1991.). Ipak, treba upozoriti i na (iznimnu) uporabu izraza “nation” u istom značenju kao i u hrvatskom jeziku. Također, zanimljivo je istaknuti nedosljednost u uporabi izraza etnicitet i nacija. Dok se jugoslavenske nacije najčešće označuju kao etničke zajednice (“ethnic community”), istovremeno ih se optužuje za nacionalizam (“nationalism”). O nesporazumima izazvanim terminološkom zbrkom svjedoči i pokoji prilog iz samog australskog tiska. Tako jedan čitalac *The Australiana*, po svemu sudeći slavenskog podrijetla (George Virsik), upozorava na ambivalenciju engleskog i francuskog pojma nacije za razliku od jednoznačnog određenja u većine slavenskih naroda (Hrvatska, Slovačka, Ukrajina). Osvrćući se na članak uvodničara *The Australiana*, čitatelj primjećuje kako su “nacije definirane kulturom, a ne granicama, (...) osim ako pod nacijom ne mislimo sve građane određene zemlje” (kako se impostira u uvodniku na koji se osvrće). Također upozorava kako demokratičnost pojedine zemlje koja se želi “pozapaditi” svakako mora značiti i uključivanje prava etničkih manjina, kao i svih ostalih ljudskih prava, u njezin ustav. Ukazujući na distinkciju između etničkih i nacionalnih prava (koja povezuje s povijesnim i kulturnim identitetom) čitatelj dokazuje model kakav je zapravo formalno usvojen u Hrvatskoj. U zaključku ističe kako zemlje istočne Europe moraju mnogo naučiti od Zapada o poštovanju individualnih i kolektivnih prava, ali da isto tako zapadne zemlje (tu se posebno osvrće na pisanje tiska) moraju uvažavati recipročno pravilo individualnosti koje se isto tako može primijeniti i na pojedinačnu naciju (“u kulturnom značenju”), bez obzira na njezinu veličinu. (George VIRSIK, “Nation are defined by culture – not borders”, *The Australian - Letters to the editor*, 17. VI. 1991.).

⁸⁴ Osnovni smisao razlikovanja etniciteta i nacije (kao političkog naroda) u zapadnim medijima, ali i šire, svodi se na percipiranje političkih opcija, koje se u prvom slučaju (etnička ili nacionalna homogenizacija) rukovode uskogrudnom, često i šovinističkom etničko/nacionalnom

(osobito Slovenije i Hrvatske) i “centralističko-komunističkih” političkih recidiva (Srbija, Crna Gora, JNA) predominantno opće obilježje percipiranja izražava se etnocentričnim poimanjem nacije. Jugoslavija je tako viđena kao država nastala na “etničkom živom pijesku”⁸⁵ u kojoj danas “etničko nasilje (ponovno) prijeti eksplozijom građanskog rata”⁸⁶; ona je “skrpani pokrivač koji se naočigled razilazi po šavovima. Osam republika povlači (taj pokrivač, op. a.) u različitim smjerovima, svaka zahtijevajući ispunjenje svojih etničkih aspiracija.”⁸⁷ Primirje između “Srba i Hrvata” opisano je kao “etničko primirje”⁸⁸, a kriteriji “etničke pripadnosti” su ujedno i pokazatelji najrazličitijih oblika izražavanja nacionalne svijesti. U prilogu izravnog naslova – “Fanatici razbijaju europskog Humpty Dumptyja” (motiv iz poznate dječje priče – antropomorfnu lik jajeta koje je palo sa zida i razbilo se u ‘tisuću’ komadića, op. a.) iskazuje se izrazita odbojnost prema “nacionalističkim” (etnocentričnim) društvenim pojavama koje se ilustriraju zapažanjima najrazličitijih oblika “nacionalnih metamorfoza” u Hrvatskoj.⁸⁹ Otkrivajući u zrakoplovnoj tvrtki Croatia Airlines “simbol novostečene hrvatske samostalnosti” (uz posprdnu opasku o veličini zračne flote od dva zrakoplova), američka novinarka (čiji materijal objavljuje i australski tisak) primjećuje kako se “poput većine aspekata svakidašnjeg života u raspadajućoj Jugoslaviji i zračni promet razbio duž etničkih linija”. Odmah u uvodnom dijelu priloga postavlja se teza (jedan od stereotipa) o uzrocima “nacionalnog osjećaja” te se iznosi važno zapažanje prema kome je demokratska retorika tek paravan za izražavanje nacionalnih strasti: “Nacionalizam, četrdeset godina potiskivan od komunističkih vođa, eksplozirao je prošle godine, prijetvorno zaodjeven u demokratsko ruho.”⁹⁰

---

politikom, dok druga politička opcija – afirmiranje nacije (u smislu političkog naroda) u prvi plan stavlja nadetničke/nacionalne ciljeve, primjerice razvoj demokratskih institucija nasuprot nacionalne države (dakako, uspostava nacionalne države nužno ne isključuje i njezin demokratski karakter). Ne(razlikovanje) forme i sadržaja pojmova i odnosa etniciteta i nacije, odnosno praktičnih političkih posljedica njihova konfuznog (ne)razumijevanja može se analizirati na više razina (percepcija pojedinih društvenih ciljnih grupa, medija, politike, društvenih znanosti itd.). Mnštvo je praktičnih primjera koji potvrđuju složenost i važnost društvene recepcije pojmova etniciteta i nacije. Mnogi analitičari, poput povjesničara Ive Banca ili sociologa Bogdana Denića upravo u “etnocentričnim” ograničenjima “etnocentričnog” nacionalnih politika jugoslavenskog i postjugoslavenskoga prostora (često se govori o etno-konfesionalnim razlikovnim značajkama), vide izvorište povijesne diskrepancije u odnosu na potrebu razvoja demokratskog (građanskog) društva. Dakako, ova pitanja su znatno složenija i zaslužuju punu pozornost humanističkih znanosti.

⁸⁵ Nicolas ROTHWELL, “Yugoslavia – melting into anarchy”, *The Australian*, 10. V. 1991.

⁸⁶ “Yugoslavia faces threat of civil war”, *The Australian*, 4. X. 1990.

⁸⁷ “The Bursting Balkans, Yugoslavia”, *Focus The Australian*, 9.-10. III. 1991.

⁸⁸ Marcus TANNER, “Arms row threatens flimsy ethnic truce”, *The Sunday Age – Agenda*, 12. V. 1991.

⁸⁹ Carol WILLIAMS, “Fanatics shatter Europe’s Humpty Dumpty”, *The Sunday Age* (preneseno iz *Los Angeles Timesa*), 19. V. 1991.

⁹⁰ Ovakve ocjene – isticanje diskrepancije između “demokratskih” i “nacionalnih(nacionalističkih)” vrijednosnih određenja – općenito predstavljaju jednu od “ključnih točaka” (ne)razumijevanja naroda bivše Jugoslavije i Zapada. Pri tome je posebno zanimljiv jedan

Balkanska interpretacija slobode drži da - s obzirom na dugo uskraćivani nacionalni identitet – svaka etnička grupa ‘ima pravo na posljednju riječ.’⁹¹ Uvodna teza, iznesena u prilogu, potkrijepljuje se mnoštvom zapažanja. Među njima se ističu izjave zagrebačkog sociologa Benjamina Perasovića: “Gotovo sve se svelo na nacionalno, (...) čak imamo etnički ekskluzivne klubove punk rock entuzijasta i rastafarijanaca” i hrvatskog novinara Tanjuga: “Problem Jugoslavije sadržan je u nedostatku dijaloga, svugdje su samo mon-goloidi. Svi govore, a nitko ne sluša.” Izvještava se o recentnim promjenama naziva ulica i trgova, pri čemu se informacija o promjeni naziva Trga žrtava fašizma u Trg hrvatskih velikana koristi kao povod za kratki osvrt na Drugi svjetski rat i genocidnu politiku ustaškog režima što je protumačeno kao potvrda teze o predimenzioniranom isticanju nacionalnih sadržaja, koje štoviše, vodi pojavi dezavuiranja antifašističkih vrijednosti te time dovodi u pitanje demokracičnost političkih promjena. Slijedom stereotipa o uzajamnoj uvjetovanosti hrvatsko-srpskih nacionalizama, tekst članka - koji primarno opisuje “raspoloženje” u glavnom gradu Hrvatske, dopunjuje fotografija s motivom hrvatskih “političkih suparnika, Srba”: U prvom planu fotografije

---

naizgled kontradiktoran društveni fenomen: prema zapažanjima tiska, postavljanje ciljeva priključivanja svjetskim integracijskim trendovima istodobno je popraćeno (pre)naglašenim isticanjem pripadnosti zapadnom civilizacijskom krugu (Slovenija i Hrvatska), uz istodoban otpor prihvaćanju društvenih standarda razvijenog Zapada. U tom sklopu odnos prema inozemnim medijima može se komparativno iskoristiti kao vjerodostojan pokazatelj razumijevanja biti društvenog ustroja zapadnih demokracija (primjerice analizom jugoslavenskog tiska), te slijedno i realne sposobnosti uklapanja pojedinih entiteta s postjugoslavenskog prostora u priželjkivane integracije. Borba za medijski prostor i poštovanje argumentacije za ostvarivanje nacionalnih ciljeva bila je jedna od bitnih sastavnica operativnih zadataka vanjsko-političkih instrumenata svih strana u sukobu. Nakon višestranačkih izbora i političkih promjena 1990. godine i Slovenija i Hrvatska (kasnije im se pridružuju BiH i Makedonija) teže internacionalizaciji unutarjugoslavenskih rasprava te za razliku od Srbije i vojnog vrha koji se tome opiru, nastoje optimalno privući pozornost stranih medija (u tom kontekstu ne smije se izostaviti i djelovanje kosovskih Albanaca). Potvrda ovog navoda zastupljena je i u australskom tisku; uz priloge novinara *The Australiana* Richarda Farmera naznačeno je kako putuje Hrvatskom kao gost hrvatske vlade (Richard FARMER, “Singing for a symbol of faith”, *The Australian*, 6. III. 1991. i drugi prilozi). Usprkos uvriježenom mišljenju o široko rasprostranjenosti i utjecajnoj informativnoj (propagandističkoj) mreži Jugoslavije (koju nakon izbijanja sukoba gotovo u cjelosti preuzima Srbija), pokazatelji u predloženoj tiskovnoj materijalu upućuju na suprotno. Iako niti jedna nacija (republika), iz već naznačenih razloga, nije izravno ocijenjena kao apsolutno pozitivan činitelj zamršenih jugoslavenskih prilika, u informativnom smislu pozicija Srbije se već sredinom 1991. godine može ocijeniti kao izrazito loša. Srbija je na čelu sa Slobodanom Miloševićem prepoznata kao glavni – premda ne i jedini - generator dezintegracije Jugoslavije. Iz Srbije se potiče nacionalna isključivost Srba u drugim republikama (tisak ih jasno opisuje kao Miloševićevu “petu kolonu”); slijedom zakonitosti “spojenih posuda” takva politika potiče nacionalizam i u drugih naroda. O ciljevima realizacije Velike Srbije (Hrvatska, BiH, Kosovo) govori se u sprezi s flagrantnim kršenjem ljudskih prava Miloševićeva režima. Tisak također uočava, kako usprkos oštrom političkom sučeljavanju Miloševića i njegovih političkih protivnika, nema bitnih razlika u nacionalizmu pozicije i opozicije. Konačno, u Srbiji se registriraju društvene pojave u poput “ksenofobične paranoje” koja se okomila i na inozemni tisak. Ipak, valja uočiti kako izrazito negativna slika Srbije ne proizlazi iz pozitivne percepcije njezinih političkih protivnika, već iz njezina prepoznavanja kao najznačajnije nacionalističke - i prema tome - protudemokratske formacije u Jugoslaviji.

⁹¹ Isto.

koja prikazuje politički skup u Beogradu prikazano je nekoliko demonstrata okićenih prepoznatljivim insignijama četničkog pokreta te slikama Draže Mihailovića i Petra Karadževića (ispod koga je ćirilčni ispis "vladari Srbije"). Uz generalnu ocjenu prilika u Jugoslaviji: "Nacionalizam vlada...", tekst ispod fotografije ilustrira viđenje jedne od aktualnih epizoda srpsko-hrvatskih sukoba: "Srpski nacionalisti u Beogradu protestiraju protiv izbora Hrvata Stipe Mesića za jugoslavenskog predsjednika."⁹²

Prepoznavanje političkih prilika u Jugoslaviji kao izrazito "etnocentričnih" ("nacionalističkih") naglašeno je i u izboru slikovnog materijala (ne računajući "neutralne" slike jugoslavenskih lidera), koji - poput opisane fotografije - najčešće prikazuju scene nasilja, poglavito žestoke političke prosvjede na kojima sudionici u pravilu ističu nacionalna obilježja. Motiv nacionalnih odnosa općenito se često tematski povezuje s nacionalno obojenim animozitetima iz prošlosti - kao što je naznačeno - "suspregnutih za vladavine Tita". Prožimanje sadašnjosti i prošlosti često se fokusira kroz napise o političkim frustracijama nacija te posebice kroz osvrt na politički radikalizam koji se povezuje i s političkom emigracijom. Dok u pisanoj formi prednjače eksplikacije uloga ustaša u Drugom svjetskom ratu⁹³ (u razdoblju kojim se bavi ovaj rad uloga četničkog pokreta se spominje znatno rjeđe,⁹⁴) fotografije uz članke koji izvještavaju iz Srbije (ili općenito govore o Jugoslaviji) često su usredotočene na suvremene srpske nacionaliste "oboružane" rekvizitima povijesne i tradicijske ikonografije u kojima dominiraju četnička obilježja.⁹⁵ Slike bradatih ljudi

⁹² Isto.

⁹³ U većini članaka u kojima se apostrofira uloga ustaša u Drugom svjetskom ratu (donekle i poslijeratne političke emigracije) taj se motiv uglavnom koristi kao informacija kojom se objašnjava zazor i strah Srba (posebice u Hrvatskoj) prema hrvatskom osamostaljenju. Međutim, na osnovi takvih zapažanja ne može se zaključiti da je riječ o protuhrvatskim pozicijama zapadnih medija ili pak akcijama srpske propagande. U istim priložima u prvom planu je kritika aktualnog (nacionalističkog) ekstremizma u Srbiji (za razliku od negdašnjeg ekstremizma ustaša). Štoviše, često se iznose zapažanja koja govore o manipulacijama povijesnim strahovima od Slobodana Miloševića. Ipak, ne može se odbaciti stanovita tendencioznost u izvještavanju pojedinih inozemnih novinara (što je razvidno i u navodima američke novinarkarke). "Tendenciozne" ocjene zacijelo više proizlaze iz ograničenosti pojedinih novinara negoli iz djelovanja nekih urotničkih sila (takvim stajalištima se zapravo potkrepljuju teze zapadnog tiska o "balkanskoj sklonosti paranoji"); poput mnogih drugih izvjestitelja, i američka je novinarka objektivno postojeće predrasude "Balkanaca" predimenzionirala i uzdigla na razinu općeg suda, ilustrirajući na naj način podjednako zamućenu prizmu zapadnih predrasuda. U tom smislu i njezin prilog zacijelo više otkriva o samom receptoru negoli predmetu njegove recepcije. Ipak, primjećuje se kako je ista autorica u jednom od svojih ranijih izvještaja iskazala preciznost u prenošenju informacija i naglašenu uzdržanost bez tendencioznih komentara. (Carol WILLIAMS, "Belgrade sends troops to Croatia to quell ethnic violence", *The Age* - preneseno iz *Los Angeles Timesa*, 4. III. 1991.; Carol WILLIAMS, "Troops 'to quit' Croatia", *The Age*, 5. III. 1991.).

⁹⁴ Iznimku čini tek nekoliko priloga: N. ROTHWELL, "Born out of diversity and divided by it", *The Weekend Australian*, 23.-24. III. 1991.; Bernard FERON, "Yugoslavia - The still born Nation", *The Weekend Australian* - preuzeto iz *Le Monde*, 30.-31. III. 1991.

⁹⁵ Graham BARETT, "Yugoslavia miss the metaphor amid rumbling of civil war", *The Age*, 13. V. 1991. (fotografija uz tekst prikazuje "četnike, članove neslužbene srpske kraljevske vojske koja datira iz Drugog svjetskog rata").

u “tradicionalnim narodnim nošnjama” i uniformama, oboružanih religijskim simbolima i zastavama s mrtvačkim glavama svakako su produbljivale uvjerenja o anakronim plemenskim (etničkim) zajednicama, duboko uronjenim u neživljenu povijest. Slijedom koncepcije simboličkih interakcija (na mnogim fotografijama u prvom planu su najraznovrsniji simboli nacionalnih identiteta, a i same slike predstavljaju ilustrativni simbolički sukus Jugoslavije), fotografije koje najizravnije prezentiraju događanja u Jugoslaviji svojom ulogom transmisije informacije na simboličkoj razini nedvosmisleno upućuju na kauzalnu povezanost arhaičnih nacionalnih frustracija i nasilja, te situaciju permanentnog nezadovoljstva i revolta, što dakako potvrđuje tezu o naglašeno negativnoj recepciji etnocentrično profilirane nacije (kao osnovnog pokretača svih jugoslavenskih politika).⁹⁶

Sadržaji i “poruke” na pojedinim fotografijama često su presloženi da bi ih čitatelji izvan jugoslavenskog prostora razumjeli, pa za razliku od tekstova u kojima se autori trude objasniti kompleksnu jugoslavensku zbilju, mogu izazvati nedoumice. Tako se na jednoj fotografiji koja prikazuje prosvjednike u Beogradu u prvi plan ističe retuširana slika Josipa Broza Tita s docrtanim karakterističnim brkovima Adolfa Hitlera, kukastim križem oko vrata i ustaškim simbolom - slovom U na kapi.⁹⁷ U istom se, pak, prilogu Broz prikazuje kao antifašist i komunist kojega su i hrvatski politički emigranti (današnji najgorljiviji “protivnici” Srba) isticali kao neprijatelja “broj jedan”. Uz već spomenute priloge koji se bave hrvatskim političkim ekstremizmom u Australiji, ili, što je češći slučaj, povijesnim prikazima ustaškog pokreta, fotografije iz Hrvatske također ne zaostaju u motivima prosvjeda i nasilja potaknutih nacionalnim strastima (slika hrvatskih nogometnih navijača okićenih nacionalnim simbolima koji pale srpsku zastavu⁹⁸; fotografija koja prikazuje vozača i suvozača osobnog vozila u pokretu s istaknutom hrvatskom zastavom. Obojica kroz otvorene prozore mašu pištoljima. Natpis ispod slike glasi: “Dva bijesna Hrvata defiliraju ulicama sa zastavom i pištoljima nakon što su Srbi odbili prihvatiti njihova lidera (Stjepana Mesića, op. a.) za predsjednika jugoslavenskog predsjedništva.”⁹⁹). Navedeni slikovni materijal predstavlja komplementarnu dopunu “etnocentričnom” predtekstu pisanog materijala te je jedna od “najživljih” ilustracija gledanja na razvoj “nacionalnih pitanja u Jugoslaviji”.

Suprotan naboj (simpatije) imaju fotografije koje kontrastno prikazuju sudbinu pojedinca (suprotnost masovnosti nacionalne euforije) poput fotografije

⁹⁶ Simbolički interakcionizam je jedna od disciplina tzv. interpretativne sociologije. Osnova te doktrine sastoji se u odnosu uzajmnosti socijalnog i simboličkog poretka, odnosno mišljenju prema kome je ustroj društvenog života u svojoj biti simbolički ustroj. Svođenje složenih jugoslavenskih prilika na simboličnu i osobito metaforičnu razinu, može se promatrati i kao pragmatičan čin pojednostavljivanja u funkciji približavanja jedne kompleksne teme slabije upućenoj publici.

⁹⁷ “Yugoslavia clings to its fragile Union”, *The Age*, 11. V. 1991.

⁹⁸ *The Age*, 20. V. 1991.

⁹⁹ “US stops aid as strife continues”, *Herald - Sun News Pictorial*, 22. V. 1991.

starijeg para pritisnutog prijetecom masom demonstranata u Beogradu¹⁰⁰ ili već spominjanih slika nijemog prosvjeda sa svijećama hrvatskih iseljenika u Melbournu koje odišu pijetetom i sućuti (komemorativni skup u povodu masakra hrvatskih redarstvenika u Borovom Selu).¹⁰¹ Jedna od rijetkih fotografija koja na simpatičniji način prikazuje nekog od “jugoslavenskih” političara je slika Stjepana Mesića, koji, držeći u naručju unuku, “glasa za nezavisnost Hrvatske”.¹⁰²

Kada se općenito spominje slikovni materijal kojim se dodatno oblikuje percepcija jugoslavenskih događaja treba spomenuti i tablice s različitim brojčanim podacima, geopolitičke i geografske karte te kao posebnu vrstu slikovnog priloga, karikature. Dvije od njih veoma “rječito” govore o karakterističnom promatranju Jugoslavije: u prvoj, jugoslavenska je država predstavljena kao tenk s cijevi uperenom u unutrašnjost vlastita oklopa, dok je na drugoj njezin geopolitički oblik - na kome su ispisana imena nacija - prikazan kao svijeća koja se topi.¹⁰³

Jugoslavenska država - “rođena od suprotnosti i podijeljena od njih”,¹⁰⁴ predmet je beskrajnih analiza kojima se na različite načine i u različitim kontekstima dopunjavaju dnevna izvješća. Tendenciju shematskog pojednostavlivanja, površnost u razmatranju temeljnih informacija i sklonosti senzacijama, koji nerijetko rese medijske uratke pojedinih novina(ra), Ines Sabalić je u jednom svojem eseju metaforički nazvala “Kara ben Nemzi sindromom”. Izmišljeni lik romantičnog hajduka - “jahača balkanskih gudura”, egzotična je projekcija mašte njemačkog pisca Karla Maya. Takva “tradicija” nadopunjavanja suhoparnog pozitivistički organiziranog materijala maštovitim konstrukcijama i metaforama¹⁰⁵ jedna je od prilično zastupljenih značajki oslikavanja jugoslavenskih kontroverzi. Kao primjer takvog novinarskog ocrtavanja može poslužiti prilog jednog od redovnih izvjestitelja iz Jugoslavije, Grahama Barretta. Portret jednog od lidera srpske oporbe, Vuka Draškovića (koji je u jednom drugom prilogu ocrtan kao “Raspućin”),¹⁰⁶ autor završava duhovitim zapažanjem o njegovim sljedbenicima “koji proizvode glasne metalne zvu-

¹⁰⁰ *Sunday Herald - Sun*, 12. V. 1991.

¹⁰¹ “Protest call to end killing”, *Herald - Sun*, 6. V. 1991.

¹⁰² “Croatia votes to break with Balkan federation”, *International Affairs - Financial Review*, 21. V. 1991.; *The Australian*, 21. V. 1991.

¹⁰³ “Yugoslav pact fails to halt war of words”, *The Guardian*, 19. V. 1991.; “Yugoslavia – melting into anarchy”, *The Australian*, 10. V. 1991.

¹⁰⁴ N. ROTHWELL, “Born out of diversity and divided by it”, *The Weekend Australian*, 23.-24. V. 1991.

¹⁰⁵ Sklonost (zapadnog) tiska žurnalističkom pretjerivanju, koje registrira Ines Sabalić, može se recipročno usporediti sa stilskim figurama epske hiperbole, koje se tradicionalno pripisuju Balkanu (u tom sklopu moglo bise govoriti o “balkanskom izričaju” zapadnog tiska). Dakako, takav pristup nije nikakva specifičnost usmjerena prema Jugoslaviji već naprosto jedna od uvriježenih medijskih konvencija.

¹⁰⁶ Roger BOYES, “Rasputin’ wins warm welcome”, *The Australian*, 14. III. 1991. Riječ je o vizualnom dojmu novinara, premda ni metaforička razina percipiranja “Jugoslavije” kroz izgled njezinih lidera nije izostala.

kove kada sjednu (aluzija na naoružane tjelohranitelje, op. a.)¹⁰⁷ Nekoliko naoružanih pojedinaca u Srbiji već u sljedećoj rečenici postaju osnovom za prikaz općeg stanja stvari u Jugoslaviji: "Prema jednoj od mnogih legendi iz ovih krajeva, Jugoslaveni su Libanonci Europe s obzirom na njihovu sklonost oružju. Ovo je zemlja u kojoj su urote, paranoja i osjećaji rijetko udaljeni od površine svakidašnjeg života u naciji (jugoslavenskoj, op. a.) koja je podjednako nevjerojatna kao i Sovjetski Savez. Intrige su otrovni napitak koji su Balkanci učinili svojim (specijalitetom, op. a.). Svi njezini ljudi ga piju. Napitak navodi, dubeći jaz, Hrvata protiv Srbina, Albanca protiv Bosanca, Makedonca protiv Crnogorca. Pripravljen je od mitova, legendi, neznanja, straha, sumnje i mržnje." Aktualno natjecanje Srbije i Hrvatske za dominacijom u predsjedništvu – "kao što su se natjecali u drugim forumima i na bojnim poljima, unatrag, dokle seže sjećanje", zapečaćeno je militarističkim poučkom o konstantama jugoslavenske povijesti i ocjenama povijesnih autoriteta W. Churchilla ("Srbi su Prusi Balkana") i maršala Marmonta ("Hrvatska je veliki vojni logor"). Iz utvrđenih historijskih aksioma razvija se teza o svjetskoj ulozi balkanskih nacija, koja se, upravo, reaktualizira: "Ovdje, u zemlji ratujućih Južnih Slavena, gdje je povučen obarač Prvog svjetskog rata u bosanskoj prijestolnici Sarajevu, jedan bečki izvjestitelj je tom prilikom skovao genijalan opis nevolja koje je uočio pred sobom. Zemlja, koja je trebala postati Jugoslavijom, zaključuje on, najbolje se može opisati kao istraživački laboratorij za uništenje svijeta."¹⁰⁸

"Jedini čovjek koji je uspio pronaći cjepivo (za pogubni balkanski napitak, op. a.)", najavljen je u tekstu dramatično, uz poigravanje patetičnim frazama: "Ima mnogo ljudi koji se smatraju velikima na Balkanu. Ali je ovaj čovjek, sve dok nije umro prije jednog desetljeća, bio veći od svih njih zajedno. Njegovo ime je bilo maršal Tito. Tito, Hrvat, stvorio je Jugoslaviju i dominirao njome snagom svoje osobnosti. Nakon što je otišao, tamo gdje već idu komunistički vođe kada ih Marx pozove na konzultacije, stvoren je veliki politički vakuum..."¹⁰⁹ Apostrofiranje Josipa Broza Tita, "koji nije više tu da suspregne nacionalističke impulse", redovno se pojavljuje u priložima koji pretendiraju da postanu povijesne dopune dnevno-političkim izvještajima. Iz mnogih napisa može se zaključiti kako je Tito u mnogočemu personifikacija Jugoslavije (autoritarni vođa, komunist, ali i saveznički ratni pobjednik te napose ličnost čija je karizma držala na okupu Jugoslaviju). Iako se ocjene njegove povijesne uloge razlikuju (u dijapazonu od negativnih konotacija - isticanje njegova autokratskog komunističkog stila vladavine i oštih obračuna s političkim protivnicima do slike prozapadnog ljevičara koji je afirmirao "komunizam s ljudskim likom" i održavao dobre veze sa Zapadom), tisak je jednodušan u ocjenama njegove zasluge u suzbijanju nacionalističkih strasti u Jugoslaviji nakon krvava građanskog sukoba tijekom Drugog svjetskog rata: "Zemlja sklepana 1918. godine ne bi preživjela rat 1941.-1945. da

¹⁰⁷ G. BARRETT, "Yugoslavia – fractured nation", *The Age*, 25. III. 1991.

¹⁰⁸ Isto.

¹⁰⁹ Isto.

kombinacija posebnih okolnosti nije pomogla Titu da je ponovno osovi na noge. Sa svojom je partizanskom vojskom 1945. godine bio jedina sila koja je preuzela kontrolu u zemlji. Iako je bio Hrvat, njegov komunistički svjetonazor ga je odvratio od nacionalizma i on je svojim jugoslavenskim sunarodnjacima dao priliku da u novoj državi dobiju ono što im je bilo uskraćeno u prijašnjoj (Kraljevini Jugoslaviji, op. a.). Iako je dopustio, ili možda i naredio ubijanje hrvatskih ustaša (u tekstu se navodi procjena o "100.000 ubijenih Hrvata jer su se borili na strani ustaša", op. a.), isto se tako oštro borio, ponekad i okrutno, protiv onoga što je nazivao 'velikosrpskim šovinizmom' (u daljnjem tekstu se navodi Titov obračun s Dražom Mihailovićem, op. a.).¹¹⁰ Općenito se može zaključiti kako se pozitivna recepcija Josipa Broza Tita kao "antipoda" jugoslavenskim nacionalizmima i središnjeg integracijskog činitelja Jugoslavije podudara s kritičkim objekcijama jugoslavenskih nacionalnih polarizacija.

Ponašanje istaknutih eksponenata srpske politike poslužilo je, u već citiranom prilogu Grahama Barretta, kao motiv za analizu političke kulture u Jugoslaviji. Kao središnja politička figura srpske i jugoslavenske politike prepoznat je Slobodan Milošević. Političar koga "mladi Srbi zovu 'Slobo Staljin!' i Slobo Saddam!"; svojom je "ekstravagantnom politikom osvajanja i očuvanja vlasti" uspio "etničke Albance Kosova učiniti neprijateljima, razjariti Hrvate, podijeliti Srbe, preplašiti sve ostale i opasno se - prema mišljenju mnogih ljudi u Beogradu, približiti provociranju vojnog puča i građanskog rata".¹¹¹ Opstrukcija izbora hrvatskog predstavnika Stjepana Mesića za predsjednika Predsjedništva Jugoslavije, u kojoj je uz Miloševića središnju ulogu odigrao srpski federalni predstavnik u tom tijelu Borisav Jović, ocijenjena je kao "akt političkog vandalizma".¹¹²

Slijedom stereotipa o dominantno bipolarnom političko-nacionalnom ustroju Jugoslavije ni hrvatski politički vrh nije izostavljen u "distribuciji odgovornosti" za podizanje nacionalnih (političkih) tenzija u Jugoslaviji; prema viđenju "nekih Jugoslavena", čije se mišljenje navodi u prilogu, hrvatska politika je "odraz srpske političke scene u zrcalu: militantni desničarski nacionalizam umjesto militantnog lijevog nacionalizma Beograda".¹¹³ Stvarnost hrvatsko-srpskih odnosa - kao središnje sastavnice političke povijesti Jugoslavije, u tiskovnim izvještajima koji prate njezin raspad veoma često podliježe automatizmu "simetričnog" rezoniranja. Informacije o povijesnim i aktualnim odnosima dvije najbrojnije jugoslavenske nacije pojavljuju se u nekoliko standardnih stereotipa. Prva, dnevno-politička razina percepcije, vezana je uz aktualna trvenja dvije dominantne jugoslavenske političke struje u kojima se kao najznačajniji eksponenti apostrofiraju Hrvati i Srbi; u tom kontekstu najčešće se govori o "demokratsko-konzervativnim" i "ortodoksnokomunističkim" blokovima u kojima vrije prikriveni nacionalni sadržaj

¹¹⁰ B. FERON, "Yugoslavia - the still born nation", *The Weekend Australian* - preneseno iz *Le Monde*, 30.-31. III. 1991.

¹¹¹ G. BARRETT, "Yugoslavia - fractured nation", *The Age*, 25. III. 1991.

¹¹² Isto.

¹¹³ Isto.

(o čemu je već bilo govora). Drugu razinu percepcije predstavljaju motivi vezani uz povijesno-informativnu "ornamentiku" – svojevrsni tiskovni aneks dnevno-političkim izvještajima, koji se pojavljuje u najrazličitijim formama i s različitim stupnjevima upućenosti, u rasponu od anegdotalnih povijesnih dosjetki do ozbiljnih povijesnih, politoloških i socioloških analiza jugoslaven-skih tema.¹¹⁴ Hrvatsko-srpske odnose utjelovljuju njihovi aktualni predsjednici: "Budućnost (Jugoslavije – "zemlje kojom gospodare etnički feudi", op. a.) ovisi o odnosu dvaju zaraćenih predsjednika: Slobodanu Miloševiću od Srbije i Franji Tuđmanu od Hrvatske, koji, manirom feudalnih baruna, favoriziraju plamen nacionalnih sentimentata. Gospodin Milošević je optužio Hrvatsku za državni terorizam, a za uzvrat dr. Tuđman, gorljivi antikomunist, napada 'suludi boljševizam' Miloševića".¹¹⁵

Međunacionalni odnosi Hrvata i Srba su i motiv mnogih potresnih individualnih priča, a ne samo visoke politike. U članku indikativnog naslova "Krugovi uzajamne mržnje zarobili su Srbe i Hrvatce" ispričana je sudbina jedne Hrvatice iz Kijeva, sela od "1.500 stanovnika, praktično 100% hrvatskog".¹¹⁶ Središnji motiv priče je bezuspješni pokušaj majke da svog 16-mjesečnog oboljelog sina odvede liječniku u Sinj. Žena je bila zaustavljena na barikadama na izlazu iz sela koje u okruženju drže srpski pobunjenici. Udaljujući se od zamršenih političkih argumenata Srba i Hrvata, novinar priču žene iz Kijeva pokušava izdići na opću razinu ljudskog stradanja koje ne poznaje nacije, rase ili vjere. Pri tome kontrasno elaborira o držanju lokalne srpske politike: "Dolje niz cestu u Kninu, gospodin Macura je odlučan (u razotkrivanju, op. a.) hrvatske 'propagande'. 'Oni stalno govore o Kijevu kao da je to Staljingrad za vrijeme (Drugog svjetskog, op. a.) rata,' navodi on, dodajući da je srpska manjina od 600.000 u Hrvatskoj, 11 posto (od ukupnog stanovništva, op. a.), ta koja je zapravo izolirana i ugrožena."¹¹⁷ U konačnici, vraćajući se u zbilju hrvatsko-srpske paradigme – "secesije u secesiji" – on

¹¹⁴ U prvu kategoriju može se svrstati većina tiskovnih povijesnih introspekcija, uglavnom površno organiziranih informacija, u kojima se prednost daje efektnim izjavama i generalizacijama primarno sračunanim na privlačenje pozornosti čitateljstva, a ne objašnjavanju kompleksnih aspekata jugoslavenske povijesti i aktualne zbilje (adekvatan primjer predstavlja citirano povezivanje izjave maršala Marmonta o "militantnom karakteru" Hrvatske koji je tobožnja bitna sastavnica hrvatske povijesti te koja se kao realna politička opcija izražava u aktualnom stanju duha nacije). "Povijesni motivi" u tome sklopu naprosto predstavljaju jednostavnu ornamentalnu dopunu činjeničnom pozitivizmu izvještavanja o dnevnoj politici. Drugu, pak, razinu izvještavanja reprezentira manji broj priloga koji daju trezvene i iznijansirane analize "cjeline" problema. Tu je posebno vrijedno spomenuti nekoliko članaka Johnatana Eyala, direktora studija u britanskom Kraljevskom institutu vojnih snaga i svjetski poznatog engleskog povjesničara Normana Stonea (Johnatan Eyal, "Where the ideal of nation-state comes unstuck", *Guardian Weekly*, 19. III. 1991.; Norman STONE, "Futile rush to resolder a State wrought of irony", *The Australian*, 1. VII. 1991.). Dakako, za ovu studiju relevantnija je prva kategorija napisa koja vjerodostojnije reprezentira prevladavajuća obilježja percepcije jugoslavenskog prostor u australskom tisku.

¹¹⁵ Louise BRANDON, "Prejudice divides Yugoslav families", *The Australian*, 13. V. 1991.

¹¹⁶ Ian TRAYNOR, "Circles of mutual hatred trap Serbs and Croats", *The Guardian*, 19. V. 1991.

¹¹⁷ Isto.

pokušava objasniti odnose snaga svojem čitateljstvu: "Kijevo je središte serije zloćudnih koncentričnih krugova koji ilustriraju kako su Hrvati i Srbi odlučni u tome da žive odvojeno iako su (istodobno, op. a.) osuđeni da žive zajedno."¹¹⁸ Iako novinar u članku otvoreno "zastupa" Hrvaticu iz Kijeva, treba uočiti kako je riječ o tipičnom "humanističkom" žurnalisitičkom "svrstavanju" na stranu slabijih i ugroženih (o kojima izvjestitelj izravno svjedoči u danom trenutku), a ne o zauzimanju političkog stajališta. Slično je intoniran i prilog o "mješovitom" braku dvoje stanovnika Vukovara zahvaćenih "sektaškim nasiljem koje je podijelilo obitelji, razorilo prijateljstva i dovelo Jugoslaviju na rub građanskog rata": "Oni koji su izabrali ignoriranje drevnih suparničtava (Srba i Hrvata, op. a.) (...) sada su postali mete onih koji potiču nepovjerenje"; "Svi cijelo vrijeme govore samo o politici. Čak i naše porodice zahtijevaju da se opredijelimo i zauzmemo stranu."¹¹⁹

U sljedećem, pak, primjeru motiv hrvatsko-srpskih animoziteta - u trenucima izbijanja otvorenih sukoba u Jugoslaviji (u pozadini dramatičnih slika okršaja JNA i slovenske teritorijalne obrane izvjestitelj prati napad "srpskih ekstremista na hrvatsku policijsku postaju u Glini") - predstavljen je kao odnos čije značenje nadilazi regionalne okvire.¹²⁰ Navješćujući rasplamsavanje borbe "koja ima prepoznatljiv balkanski okus - zapetljanu mješavinu opskurnih motiva, etničke mržnje, blefova i protublefova", novinar problematičnu bit hrvatsko-srpskih odnosa (o kojoj elaborira izjavom jedne mještanke Gline) u nekoliko koraka izdiže do pozicije jednog od središnjih pitanja međunarodne politike: "Jedina stvar koja je zajednička (Srbima i Hrvatima, op. a.) je strah jednih od drugih, rekla je žena iz Gline. Povijest Balkana je ispisana krvlju. Srbi i Hrvati se mrze stoljećima, Hatfieldi i McCoyi ubojitog nazadnjaštva koje je dugo prijetilo europskome miru. Sada regija, u kojoj je otpočeo Prvi svjetski rat, može Europi predstaviti prvi veliki sukob nakon 'hladnog rata'. Danas međutim, postoji ključna razlika: vanjski svijet nije se svrstao (uz zaraćene strane, op. a.). Ipak, potencijalni je građanski rat u Jugoslaviji vrsta problema koja je nerazriješiva u 'Novom svjetskom poretku' Georga Busha kao i 'zajedničkom europskom domu' Mihaela Gorbačeva. 'Možemo biti sigurni da neće dovesti do III. svjetskog rata', rekao je jedan američki službenik, znalac Balkana. 'Ali ne možemo biti sigurni kamo taj sukob zapravo vodi.'¹²¹

Jedan od veoma čestih motiva u tisku je prikazivanje Jugoslavije kao umjetne tvorevine u kojoj se susreću i sukobljavaju Istok i Zapad. Ovaj aspekt korespondira s tendencijom isticanja obilježja nacionalnih identiteta (kao razlikovnih obilježja) kod svih naroda u Jugoslaviji. Slovenija i Hrvatska svoje političke aspiracije pred međunarodnom zajednicom, između ostaloga, argumentiraju povijesnim i kulturnim ("civilizacijskim") naslijeđem koje

¹¹⁸ Novinar propušta anticipirati mogući rasplet "osuđenosti jednih na druge", a koji su njegovi kolege slijedeći obrazac etničkog sukoba prozvali "etničkim čišćenjem".

¹¹⁹ Louise BRANDON, "Prejudice divides Yugoslav families", *The Australian*, 13. V. 1991.

¹²⁰ "Fire in the Balkans", *Newsweek*, 5. VII. 1991.

¹²¹ Isto.

ih povezuje sa Zapadom, odnosno, koje ih razdvaja od Istoka (Balkana).¹²² U tisku, pak, “kulturološke razdjelnice” nerijetko predstavljaju tek puku refleksiju politički najintragantnijih tema u nekom trenutku. U tom sklopu hrvatsko-srpski odnosi predstavljaju najstandardniji motiv: “Zapadno od Dunava je katolička republika Hrvatska, gdje se rabi latinica i gdje vladaju prozapadni desničari. Istočno je Srbija, ukorijenjena u otomanskoj tradiciji, sa ćirilničnim pismom u kojoj dominiraju komunisti koji imaju ozbiljne rezerve prema Zapadu.”¹²³ Česti su i osvrti u kojima se iznose zapažanja o “tipičnim” značajkama naroda jugoslavenskog prostora. Pri tome se, dakako, u pravilu apostrofiraju i neka od aktualnih političkih zadanosti. Zamršenost “anakronih ambicija” malih naroda Jugoslavije često je predmet ironiziranja, ponekad do razine karikaturalnosti. Kao ilustracija takvog tipa oslikavanja može poslužiti prilog koji se kao posebna cjelina pojavljuje u sklopu šireg pregleda prilika na “eksplozivnom Balkanu”¹²⁴. Kratak “tko je tko” pregled otpočinje Slovincima, u “povijesnom trenutku” prihvaćanja rezolucije o postupku razdruživanja s Jugoslavijom. “Poput svojih austrijskih susjeda ova mala republika u planinama (turističke brošure tvrde da Slovenija leži na ‘sunčanoj strani Alpa’) preferira trgovinu nasuprot komešanju¹²⁵ i jasno se nada da će nezavisnost postići bez pretjeranog patriotskog uzbuđivanja i gnjavaže. Nešto dalje prema istoku i bliže moru, u hrvatskoj prijestolnici Zagrebu vlada posve drukčije raspoloženje. U središtu grada žestoki lik heroja namjesnika Josipa Jelačića doslovno je uskrsnuo iz podruma u koji su ga sakrili komunisti. Jašuci na svome nemoguće mišičavom brončanom konju namjesnik Jelačić – koga je jednoć Karl Marx osobno osudio kao neprijatelja prave revolucije – prijeteći pokazuje mačem prema neprijatelju.

Donekle poput Poljaka Hrvati gledaju na sebe kao na branitelje zapadnog kršćanstva, kao na naciju čija je sudbina zauvijek određena njihovom borbom protiv Bizanta. U ovom stoljeću Hrvati vjeruju da se Bizant pojavljuje u formi religijski pravoslavnih, a politički komunističkih Srba, koji dominiraju istočnom polovicom Jugoslavije. Dok se Slovenci trijezno pripremaju za secesiju – pripremaju planove za novu nacionalnu valutu; procjenjuju troškove diplomatske službe (na 2,5 milijarde dolara); pišu beskonačne povijesno-pravne akte – Hrvati su se radosno bacili u igru prkošenja Beogradu. (...)

U Beogradu, gradu koji je postao ružan i arhitektonski zbunjujući nakon 36 različitih invazija, lokalni patriotizam ima posve drukčije forme: vozač taksiya izvlaći fotografije srpske kraljevske obitelji; članica Saveznog ministarstva financija pokušava objasniti kako je srpska skupština uspjela ukrasti više od

¹²² U tom sklopu pojavljuju se stereotipi o pripadnosti srednje-europskom i mediteranskom povijesno-kulturnom krugu, isticanje (Hrvatske) kao vjekovnog predzida uljudbene Europe pred “barbarskim” nasrtajima Istoka, apostrofiranje Hrvata kao najstarijeg naroda u Europi i sl.

¹²³ G. BARRETT, “Yugoslavs miss the metaphor amid rumblings of civil war”, 13. V. 1991.

¹²⁴ “The bursting Balkan” (prilog Anne Applebaum, “Yugoslavia”), *The Australian*, oko 6. III. 1991.

¹²⁵ Izvorni izraz “commerce and commotion” je dvosmislen; mogao bi se također prevesti izrazima “društveno aktivan nasuprot građanskom ustanku”.

milijarde dolara u dinarima iz saveznog trezora a da to nitko nije primijetio. 'To se naprosto dogodilo', kaže ona na kraju (predstavnicu ministarstva financija, op. a.), prepuštajući se srpskoj sklonosti paranoji koja se nedavno proširila na Vatikan (koji su optužili za pomoć katoličkoj Hrvatskoj), inozemni tisak (s kojim ne razgovaraju), CIA-u (dakako) i slobodne masone. Premda to može biti pomalo zamorno za poklonike međunarodne stabilnosti, ima veoma malo sumnje da su Ljubljana, Zagreb i Beograd glavni gradovi različitih nacija. Čak i u eri u kojoj postoji mnoštvo upitnih oblika nacionalizma, posve je jasno, da se Slovenci - koji jodljaju baš kao svi dobri ljudi Alpa, Hrvati - sa svojom konjaničkom tradicijom, i Srbi - sa svojim ovčarskim jaknama i ksenofobijom, jasno razlikuju jedni od drugih te od Albanaca, Crnogoraca i Makedonaca s kojima dijele Jugoslaviju.

Istina, oni nemaju odviše iskustva u demokraciji, posljednji slovenski princ vladao je Slovenijom u 15. stoljeću. Također je istina, da će relativno teška razumljivost njihovih različitih povijesti ikada postići višu razinu razlikovanja i razumijevanja izvanjskog svijeta. Nedavno uskrnuće drevnog hrvatskoga grba zakomplicirano je raspravom - od iznimnog značaja za hrvatske patriote, zbog vrsnih povijesnih razloga - o tome hoće li prvi kvadrat crveno-bijele šahovnice biti crveni ili bijeli. Ovo je ona vrsta stvari koja je Ruritaniju dovela na loš glas.

Mali, ali važan problem granica je najškakljivija točka. Vodeće srpske novine nedavno su tiskale kartu države koja bi trebala uskoro biti uspostavljena pod nazivom Srboslavija, a koja uključuje cijelu istočnu Jugoslaviju te dobar dio hrvatske obale. 'Gdje god ima Srba, tamo je Srbija', pjevuši Slobodan Milošević, komunistički nacionalist i srpski predsjednik koji je problem za sve republike osim Slovenije, jedinu bez srpske manjine.

Hrvatski grad Knin, koji zaposjeda srpska većina, već je pod vojnom upravom - a stvari i drugdje postaju sve složenije. Kada ljudi govore o građanskom ratu u Jugoslaviji, to je upravo stoga.

Ipak stara teorija da se mali narodi zbog vlastite sigurnosti trebaju držati zajedno, rastočila se u licu problema koje imaju lokalne supersile. Argumenti koji govore u prilog jake središnje vlasti su izbledili s jugoslavenskom neslavnom samoupravnom ekonomijom koja je izgubila reputaciju i završila u dugovima.

U sadašnjoj atmosferi nepovjerenja i prozivanja nikakva ekonomska reforma i tako nije moguća. Federalni budžet je šala, nitko ne uplaćuje poreze, a programi privatizacije su progongjeni strahom da će stranci iz drugih republika zgrabiti profite.

Rasijecanje Jugoslavije na nezgodne kriške može biti neuredno, ali dugoročno samo prava ekonomska reforma može održati mir. Štoviše, podjela će također uroditi s pregršt sjajnih novih Ruritanija, svježe skovanih i pripravnih za početak pisanja povijesti svojih veličajnih srednjovjekovnih kraljevstava, nezavisnih vođa i literarnih postignuća.

Zagreb već udomljuje poslanika kraljice, u formi počasnog britanskog konzula. Mnogi automobili u Sloveniji imaju naljepnice sa slovima 'SLO'. Makedonski pokret za nezavisnost pokušava pronaći (nepostojeću) poveznicu s armijom Aleksandra Makedonskog. Gorska republika Crna Gora, stara saveznica carske Rusije – kraljevske obitelji su se srodile – nedavno je otkrila da je nekako propustila zaključiti mir s Japanom nakon rusko-japanskog rata 1905. godine. Propust je brzo nadoknađen i mirovni ugovor je potpisan.

Za sve one koji su se ikada bojali da će ujedinjena Europa izgledati kao jedan veliki, moderan belgijski supermarket, podijeljena Jugoslavija može poslužiti kao izvrstan eliksir.¹²⁶

Ovaj poveći citat predstavlja cjelovitiju ilustraciju jednog tipskog pogleda na prirodu političkih događaja u Jugoslaviji. Iako pisan bez nekih zahtjevnijih analitičnih pretenzija i naglašeno pretencioznim stilom, tekst obiluje iscrpnom faktografijom koja je pretočena u niz intrigantnih zapažanja. Bez obzira na ironičnu intonaciju u prilogu, koju bi mnogi "domoljubni" kritičar doživio kao arogantnu i zlonamjernu difamaciju (samo svoga naroda) te na taj način zapravo potvrdio uskogrudnost koja mu se u članku karikaturalno pripisuje, u njemu se mogu uočiti mnoge važne poruke. Prije svega riječ je o različitom gledanju na povijest i kulturu dviju različitih sredina. Prva je sastavnica jedne šire globalne kulture, a druga tek na mukotrpnom putu eventualnog uklapanja u nju; prva sredina reprezentira ambivalencije "prevladane povijesti" dok je druga upravo zahvaćena njezinom najturbulentnijom pojavom, ratom. Konačno, valja primijetiti kako je riječ o različitim komunikacijskim razinama mentalnih pojmovnika, društvene svijesti i kulturoloških konvencija, uključujući i smisao za humor. Kao što je već ranije naznačeno, najkvalitetniji pristup analizi komunikacijskih značajki medijskih refleksija mora uključiti i sam odnos. Svaka spoznajna relacijska struktura u svojoj osnovi podrazumijeva interaktivni odnos promatrača i predmeta njegova promatranja (koji također može biti subjekt te time i ishodište obrnutog promatranja). (Ne)razumijevanja i pravo na različite poglede i drukčije mišljenje bez nasilnih konzekvencija su bitna sastavnica i kušnja suvremene civilizacije. Važnost tog humanističkog načela možda ponajbolje potvrđuje recentna prošlost naroda bivše Jugoslavije.

Pregled napisa u australskom tisku upućuje na nekoliko aspekata relevantnih za položaj Hrvatske u međunarodnoj zajednici te u tom kontekstu aktualne intencije pridruživanja euroatlantskim integracijama. Novinarski izvještaji mogu se odrediti kao globalna komunikacijska spona koja oblikuje javno mnijenje i potiče političke akcije. Internacionalizacija jugoslavenskog pitanja bila bi teško zamisliva bez uloge koju su u njoj odigrali mediji. Drugi aspekt odnosi se na pitanja recepcije Jugoslavije i njezinih sastavnica. Iako u ovom radu nisu predloženi elementi koji govore o percepciji raspada Jugoslavije kod samih naroda Jugoslavije, može se s priličnom sigurnošću zaključiti kako slika koju o Jugoslaviji i njezinim narodima gradi tisak ne odgovara slikama koje su ti narodi gradili o sebi. Dakako, to donekle proizlazi iz svojevrsne "autističnosti" političkog rezoniranja u atmosferi "preza-

¹²⁶ "The bursting Balkan" (prilog A. APPLEBAUM, "Yugoslavia"), *The Australian*, oko 6. III. 1991.

grijanih" nacionalnih strasti, ali i predrasuda s kojima mediji pristupaju području Jugoslavije. Slijedom ove postavke može se primijetiti kako su mnogi izvještaji točni u detaljima (apstrahirajući manje faktografske greške), ali im nerijetko nedostaje izbalansiran i iznijansiran uvid u cjelinu problema. To je možda najočitiije upravo u onim aspektima "angažiranog" izvještavanja na kojima, moralizirajući, inzistiraju sami mediji. Posprdno se odnoseći prema atavizmu "tribalističkih" političkih filozofija "Balkanaca" (jedno od dominantnih stajališta), mediji često previđaju važne razlike u političkim ciljevima i metodama koje zastupaju pojedini akteri jugoslavenske drame. Do značajnih pomaka u evaluaciji odnosa u Jugoslaviji doći će nakon otvorene agresije JNA u Sloveniji i Hrvatskoj.¹²⁷ Slike gotovo golorukih ljudi koji se suprostavljaju tenkovima obišle su svijet. Iako "etnocentrična" pozadina sukoba ostaje konstantnom podlogom većine tiskovnih izvještaja, dolazi i do značajne "kristalizacije" u medijskim pogledima na političke odnose u Jugoslaviji. Pojedinačni napisi o "govoru mržnje koji je zamijenio racionalnu argumentaciju" u zemlji "u kojoj se njezine komponente raspadaju u hysteriji",¹²⁸ ustupaju mjesto trezvenijim ocjenama u kojima se pažnja fokusira na političke ciljeve (demokratizacija ili komunistički centralizam) te posebice na način njihove realizacije. U sve više natpisa prozivaju se zbog kunktatorskog držanja i različiti činitelji u međunarodnoj zajednici. Jedna od središnjih tema u medijima postaje preispitivanje inicijativa koje bi obuzdale ratni požar koji se počeo širiti Jugoslavijom.

SUMMARY

"CROATIA DOWN UNDER": AUSTRALIAN JOURNALS ON THE OUTBREAK OF WAR IN CROATIA AND DISSOLUTION OF YUGOSLAVIA 1990-1991

This study consists of two related parts in which the author had presented and analysed the Australian press perspective on the events in former Yugoslavia 1990-1991. The short review on Croatian immigration in Australia - related to the sources perception - has also been included. The first part of the study deals with the issue of public opinion shaping in Australia on the beginning of war in Croatia in April and May 1991. The second part is related to the problems of reception of the character of confrontation in Yugoslavia in Australian and world press from October 1990 to July 1991. The author emphasises the importance of international perception of circumstances of dissolution of Yugoslavia

Key words: Dissolution of Yugoslavia, international media, public opinion in Australia, war in Croatia and Slovenia, perception of breaking apart of Yugoslavia, international relations

¹²⁷ Vidi bilješku 81.

¹²⁸ G. BARRETT, "Yugoslav miss the mataphor amid rumblings of civil war", *The Age*, 13. III. 1991.